

Mezu estetiko eta politikoa intsumisioaren karteletan*

IRATI GARCÍA ETXEONDO

Universidad Pública de Navarra / Nafarroako Unibertsitate Publikoa
[garcia.13181@e.unavarra.es • <https://orcid.org/0009-0002-2711-4131>]

Sarrera

Honako artikuluan kontzientzia eragozpena eta intsumisioaren gaiak landuko dira, Euskal Herrian zentratuz 1980-1990 urte bitartean. Helburua, taldeek helarazten zituzten mezu politikoak mezu estetikoekin harremanetan jartzea kartelen analisi formalaren bitartez. Talde ezberdinen eta uneko testuinguruarekin modu grafikoan nola islatu diren ikusiz.

Aintzat hartuta talde ugari osatu zuten mugimendua izan zela, Euskal Herrian ordezkatzeko zituzten hiru joera nagusiak kontuan hartu dira. Alde batetik, Kontzientzia Eragozpen Mugimendua, bai eragozpen eta intsumisio kanpainen garrantzi gehien izan zuen taldea izanda, bai estatu mailan eta maila lokalean. Euskal Herri mailan Kakitzat aurkituko genuke eta azkenik Ezker Abertzalea, ez da mugimenduan zentratuz aurkitzen dugun joera bat, baina marko espaziala Euskal Herrian zentratzean honakoa aztertzea garrantzizkoa aurkitzen dugu izandako presentzia eta ibilbidearengatik. Hain joera zabala denez, analisirako JARRAI gazte erakunde zentratzen da. Aintzat hartuta landuko den gaia, kontu orokorretatik taldeen azalpen eta analisi artistikora joko da, azkenik hauen ondorioak azalduz.

Kontuan izan behar dugu, ia 30 urte iraun zuen mugimendua daukagula, beraz, ibilbide luze honetan testuinguru ezberdinek zeharkatu zuten. Aurrekariak frankismo amaieratik 2000. urtera bitarte Derrigorrezko Zerbitzu Militarra deuseztatu zen arte. Beraz, 30 urte hauetan kronologiaren aspektua garrantzizkoa somatzen da testuinguruak, taldeak eta gizarteak ezberdinak direlako. Honek erakusten dugu gertakizunak estatikoak ez direla eta testuinguruarekin aldatzen joan direla honakoa taldeen erabakietan islatuz.

Modu berean, irakurleak gogoan izan dezala taldeek egiten duten planteamendu teorikoa eta praktikoen arteko ezberdintasunaz. Izan ere, taldeek osatzen zuten pertsonen planteamendu teorikoarekiko adostasunak eta desadostasunak eman ziren. Baina ikerketa honetan alde teorikoan zentratzen da.

* [Enviado 2024-09-30 • Aceptado 2024-11-03] • DOI: <https://doi.org/10.58504/rgu.38.11>

Azkenik, kartelen analisi formalerako erabilitako metodologia kontuan izan behar dugu, mota honetako ikerketen eza aurkitzen dugu. Horregatik, bai analisi semiotiko eta ikonografikoari dagokionean etorkizunerako horretan sakontzea garrantzizkoa da. Lan honetan burutu dena, hastapeneko hurbilketa izanda.

1. Kontzientzia eragozpena eta intsumisioaz

1.1. *Auziaren egoera*

Gaiaren inguruan, Nafarroan eragozpen eta intsumisioaz mintzatzen duten ikerketak aurkitzen ditugu. Bereziki, mugimenduaren hastapenen inguruan Pedro Oliver eginiko ikerketa gehienetan Nafarroaren kasua abiapuntu hartzen du. Hainbatetan Nafarroako Memoria Institutuak bildutako testigantzetatik abiatuz (Oliver, 2021, 2019). Baita ere, marko espaziala Espainia izanda (Oliver, 2021, b). Modu berean, estatu mailako ikuspuntua mantenduz 70. eta 80. harmarkadetan hasiz eta intsumisioa betean jorratuz Ordás (2016 eta 2019) aurkitzen dugu. Bestetik, mugimendua ikuspuntu legegiletik aztertu izan da (Sampedro, 2002). Baita ere, ikuspuntu soziologiko batetik Euskal Herriko bestelako mugimendu sozialekin erlazionaturik lantzen dituzten ikerketak (Casquete, 2001) eta (Beorlegui, 2009) aurkitzen ditugu. Kazetaritzaren mundutik Edurne Elizondok testigantzetatik abiatuz intsumisioa jorratu izan du Euskal Herriko egoeraren inguruan (Elizondo, 2011). Azkenik, didaktikaren alorretik ikerketak egin dira bereziki Nafarroako kasua hartuz (Hermoso de Mendoza, 2021).

1.2. *Iturriak*

Iturri bibliografikoetatik haratago lehen mailako iturri ezberdinen erabilera garrantzizkoa izan da, bereziki kartelen kasuan. Honetarako, bi bilduma kontsultatu izan dira, alde batetik, Euskal Herriko Kartelak, askatasunaren irudiak 2. (1980-1986) eta 3. (1986-1990) tomoak (Usurbil, 1997). Bestetik, *Pegatas de Euskal Herria 1980-1989* (De Nicolas et al., 2018), bietan mugimendu eta gertakizun sozialen inguruko kartel zein pegatina aurki ditzakegu. Aurkitzen diren bi formatu hauen arteko ezberdintasuna tamainan aurkituz, pegatinak kartelak baino sinplifikatuagoak izanda. Azkenik, Sancho el Sabio artxibategi digitala kontsultatu da, honakoa ez dago soilik kartelen bilketara bideratua.

Ezker Abertzalearen kasua aztertzeko nahitaezkoa izan da lehen mailako iturrietara jotzea. Azken batean, soldaduskarekiko izandako posizionamendua gutxi aztertu da. Ikertu den gehiengo ETA rekiko loturan zentratuz, bai ikuspuntu sozial edo legegiletik. Horretarako, *Punto y Hora de Euskal Herria* aldizkaria kontsultatu da. Ezker Abertzaleko ideologiari lotuta aurkitzen dugu, baina haren azkeneko zenbakia 1990ean izanda intsumisioari ez dio gaiari arreta jartzen, ez aurretik garaturiko eragozpenari. Modu berean, *Egin-en* ateratzen den berria oinarri garrantzitsua izan da zinetan JARRAIk haren estrategia aldaketaren berri ematen duen.

Kontrako kasuan KEM-MOC aurkitzen dugu, kontsultaturiko iturri gehienetan presentzia nabarmena izanda, argi utziz mugimenduaren berretzailetakoa bat

izan zela. Honakoak eragiten du KAKITZAT bezalako taldeak bezala soilik aipuak baino ez agertzea sakontasunean aztertu gabe.

Lanean zehar bestelako iturriak erabili dira, Kontzientzia Eragozpena eta Intsumisioaren artxibategia Nafarroan bertan aurkitzen diren testigantzak erabiliz. Artxibategi hau estatu mailan mugimenduari eskainia aurkitzen dugun bakarra izanda. Kasu honetan, honako atalen testigantzak kontsultaturik: Kakitzat, Nafarroa Intsumitua, Emakume intsumituak, *AFOINA* eta Dispersioa estrategia anti errepresiboa atalak. Kasu honetan, Ezker Abertzaleari eskaintzen zaion atalean soilik Kakitzat edota KEM-MOCeko partaideen bertsioa aurkitzen dugu eta ez Ezker Abertzaleko kideek kontaktuta. Baita ere, argitzea lanean zehar artxibategiari erreferentzia egiteko KEIN artx.dig., urtea eta atala azalduko da.

2. 30 urteetako ibilbidea

Mugimendu honen garapena Mugimendu Sozial Berrien¹ barnean aurkitzen dugu. Mendebaldeko Europan 70.hamarkadan gizarte post-industrialaren garapenaren ondorioz. Belaunaldi honetako mugimendu berriek ez dira alderdi politiko baten menpe egongo (Beorlegui, 2009, or. 164-169). Era berean, antolamenduan berezitasuna aurkitzen dugu, honakoa kolektibotasunarekiko kezka izanda edota gai berrien lantzea, esaterako; ingurunea, genero auzia edota gatazka internazionalak (Ibiaga et al., 1996, or. 95-166), hauek postmodernitatearen barnean txertatuz. Euskal Herriaren kasuan Casqueten arabera mugimenduen nabarmentzea aurkitzen dugu, ematen den errealitate politikoarengatik nazionalismo ez konstituzional batengatik baldintzatuta, horrek jendea mobilizatzeraz eraman zuen (Casquete, 2001, or. 73).

Kontzientzia Eragozpenaren hastapenak frankismoaren amaieran aurkitzen ditugu 70.hamarkadan. Hastapen hauetan eragozle gehienak izaera erlijiosoa zeukaten, izan Jehova Testiguak, Pax Christi, Justicia y Paz... baina profil aldaketa bereziki Frantziatik etorri zen, Arca-ko aldean ereduaren eraginagatik (Beorlegui, 2009, or. 166). Ala ere, 1967an askatasun erlijiosoko legea onartu zen hasierako eragozle hauei egokitzuz (Oliver, 2021, or. 357). Baina Pepe Beunzaren² kasuan nahiz eta oinarrizko kristau izan, eragozpena burutzearen arrazoia politikoa izan zen (Beorlegui, 2009, or. 166). Modu honetan 1977an Kontzientzia Eragozpen Mugimendua taldea eratuz. Garrantzitsuenetarikoa da, ez biolentziaren ideia modu zurrunean jarraitzean (Oliver, 2021, or. 364).

Espainiar antimilitarismoaren kasuan garrantzizkoa da testuingurua aintzat hartzea. Azken batean, erregimen militarren jarduteak gizartean balore eta iruditegi negatiboa garatzeak eragin zuen, mugimenduaren garapenean lagungarri izanda (Ibiaga et al., 1996, or. 99). Gainera, 1981eko estatu kolpe saiakerarekin ejerzitua- ren iruditegia kaltetua atera zen.

Honi gehitu behar zaio Euskal Herriaren egoera, zeinetan gatazka armatua aurkitzen genuen. Estatu Espainiarra estatu zapaltzaile bezala hartzen zen, frankismo

garaitik trantsizioan jarraituz. Honakoak, erresistentzia kultural garrantzitsua garatzea eragin zuen (Ibiaga et al., 1996, or. 99). Nazio Espainiarrak ordezkatzeko militarismoaren aurka kokatzea, kanpoko indar zapaltzaile gisa hautematen zelako. Hauxe arrazoa izan zitekeen gizarte-mugimenduen garapen eta nabarmentzean (Beorlegui, 2009, or. 173).

1980ko hamarkadan UCDeK eragozpen legea aurrera ateratzeko saiakera egin zuen arrakastarik gabe (Oliver, 2021, or. 355), PSOE kontra azalduz (Oliver, 2019, or. 112). 1982an PSOEren legegintzaldia hasita aurretiko gobernua Espainiak NATO-ren parte izateko akordioa itxita zegoen. Honek, eragin nabarmena izan zuen bai mugimendu feminista, ekologista, auzo-elkarteetan eta ezkerreko alderdi politikoetan, izan iraultzaileak edota nazionalistak (Ordás, 2016, or. 282). Eragozpen mugimendua testuinguru honetan eragozpen fiskala burutzeko ekintza aurrera eramane zuten besteak beste (Oliver, 2019, or. 113). Garrantzizkoa izango zen 1984an PSOE aurrera eramane zuten Kontzientzia Eragozpen Legea, zeinetan Kontzientzia Eragozpena eta Zerbitzu Zibila erregulatzen zituen. Lege honen arira aldarrikapenak erradikalagoak izan ziren (Ordás, 2016, or. 285).

NATO-ren aurkako mugimendua garatzearen arira, talde ugarien emankortzea eragin zuen Euskal Herrian barne. 1986an eskutitz kolektiboaren estrategia onartuz, honetan eragozleak, KEL legea betetzeari uko egiten zioten Kontzientzia Eragozpeneko Kontseilu Nazionalen. 1988rako PSOE-ren gobernuak aurretik aitortuak ziren eragozleei amnistia aplikatu zitzaizkien mugimenduari indarra kentzeko intentzioarekin (Oliver, 2019, or. 113). Hurrengo urtean, 1989an intsumisio kolektiboaren estrategia martxan jartzen da otsailaren 20an (Ordás, 2016, or. 285). Nahiz eta estatu mailako erabakia izan Nafarroaren kasuan Txantreako Auzotegian onartu zen, KEM, MILI KK eta Kakitzaten artean. Erabaki hori, Euskal Herrian baldintzatzailea izanda (KEIN, art. dig., 2019, Kakitzat atalean).

Maila internazionalen, 1985ean bai garapen militarra eta ikerketen hazkundea eman zen. Estatu mailan PSOE-k aurrera eramandako politiken ondorioz. Espainiaren kasuan helburua NATO-n integratzea zen. Inbertsioa 70-80 mila milio dolarrekoa izanda Espainiak mundu mailan esportazioan 8. postua okupatuz (Caselles eta Pedraja, 1990, or. 68-69).

90.hamarkadarako intsumisioaren estrategia habian zegoen Pertsiar Golkoko gerrarekin kointzidituz, honakoa mugimenduan eragina izanda (Oliver, 2021, or. 355). Intsumisioa bereziki Euskal Herrian berebiziko influentzia izan zuen. Estatuan aurkitzen ziren 5500 intsumisioetatik 3500 Euskal Herrikoak ziren (Ibiaga et al., 1996, or. 96). Kontuan izan behar dugu, ez zela lurralde guztietan berdinean eman, Nafarroak errepresio gogorra jasan zuen (KEIN, art. dig., 2019, Dispersioa estrategia anti errepresioa atalean). Gainera, 1992tik aurrera kartzela zigorra 2 urte, 4 hilabete eta 1 izatera pasa zen. Hurrengo urteko udan ikusita kartzela barnean suertatzen ziren protestak, intsumisioak sartzean 3º ematen zieten. Hauek, *plantearen* estrategiarekin erantzunez, 1993ko abenduan lehenengoa izanik. Argi

izan behar dugu estatuaren nahia mugimenduak protagonismoa galtzean zetzan. Aldi berean, testuinguru honetan AFOINA taldea sortu zen, intsumisioen gurasoez osatuta (Oliver, 2019, or. 116).

Azkenik 1996an Alderdi Popularrak zin egin zuen Ordezko Zerbitzu Soziala eta Zerbitzu Militarren denborak parekatuko zituela. Gainera 1997an desertzio eta intsumisioa kuarteletan estrategiak martxan jarri ziren. Bitartean, estatutik proposatzen zen alternatiba indar armatuen profesionalizazioa burutzea zetzan (Sampedro, 2002, or. 8-9). Azkeneko etapa honetan, ez zen soilik elkartasuna bestelako mugimenduetatik adierazi, Euskal Herriaren kasuan administrazio lokalek udalereak kasu, DZM eta OZS arekin kolaboratzeari uko egin zioten (Ibiaga et al., 1996, or. 103). Azkenean, 2001eko martxoaren 9an DSM deuseztatzeko dekretua aurrera eraman zen, derrigorrezko soldaduska urte horretako abenduan amaituz (Real Decreto 247/2001).

3. KEM-MOC

MOC, *Kontzientzia Eragozpen Mugimendua*, 1977ko otsailean jaio zen estatu mailan koordinadora bezala funtzionatzeko, helburua ejertzitoen abolizioa lortzea zen. Talde honek osatzen zuten pertsonen artean ideologia eta joera anitzetakoak aurkitzen genituen. Baina profil aniztasunaren barnean taldea bera ezkerreko ideologia baten barnean kokatzen da, mugimendu antimilitarista honek hartzen duen antolakuntza moduagatik (Casquete, 2001, or. 43). Nahiz eta antimilitarismoaren barnean kokatu baita ere, bestelako mugimenduekin bat egingo du (Ordás, 2019, or. 280). Modu berean, estatu mailako antolaketa izan arren hego Euskal Herriko lau hiriburuetan ordezkaritza zuen KEM izenarekin (Beorlegui, 2009, or. 170).

Talde hau, hasieratik funtzionamendu eta parte hartze horizontala, demokratikoa, asanblearioa eta kontsentsuaren bitartez bultzatu zuten, bozka saihestuz (Beorlegui, 2009, or. 170). Azkeneko hau kontrajartzen da MOC berak *En legítima desobediencia*, liburuan azaltzen duen bezala «y sin embargo, el tener que discutir, votar, etc. acaba poniendo a la gente bastate histórica» [MOC (ed.), 2002, or. 105]. Nahiz eta MOC-eko liburu batean azaldu, orokorrean kontsentsu sozial handia dauka lehen aipaturikoa. Gainera, kartzela barnean izan zuten jarrerarekin alderatuz eta testigantzak kontuan harturik, orokorrean bozka saihesteko joera ematen zen, edozein modutako jerarkiarekin hautsiz (Beorlegui, 2009, or. 170).

Hasieratik defendatu izan zituzten bi helburu nagusienak, alde batetik, kontzientzia eragozpena eskatzeko eskubidea eta bestetik, desobediencia zibilaren alde egitea, ez biolentziaren ideia jarraituz. Garrantzikoa da aintzat hartzea mugimendu honek antimilitarismoa defendatzen duela, azken batean soldaduskaren auzia soilik militarismoak zekartzan arazo bat zen. Honakoa kontuan izanda, baita kanpaina ugari bultzatu zituzten jostailu belikoen kontra, bereziki eguberrietako denboraldian genero ikuspuntua txertatuz. Momentu honetan ere bai, eragozpen fiskala³ burutzearen estrategia aurrera eraman zen (Olivier, 2021, or. 362 eta 365). Beraz,

talde politiko, erradikala eta alternatibo bezala definitu ditzakegu, bestelako mugimendu sozialekin bat egiten zuena. Haiek proposatzen zuten ejerzituekiko alternatiba, defentsa herrikoi ez biolentoa eratzea zen, desmilitarizazioa oinarri izanda, borroka iraultzailea bultzatuz, eta ez biolentzian oinarrituta (Casquete, 2001, or. 42). Honi gehitu beharko litzaioke, autodeterminazio eskubidea, errepresioaren geldiduna eta ETArekin biolentzia etetea aldarrikatzen zutela (Beorlegui, 2009, or. 170). Azkenengo hau garrantzizkoa da, mugimenduaren hasieran Mabel Kañada erran zuen moduan, ETArekin konfrontazioak izan bait zituzten (KEIN, art. dig., 2019, Emakume intsumituak atalean).

Taldearen funtsezko oinarri bat, hasieratik bultzatu zuena, genero berdintasunaren aldeko joera izan zen. Bereziki hasierako diskurtsoen artean, gizontasunaren eredia jorratzen zuten, baina urteak aurrera joan ahala eta intsumisiotik geroz eta gertuago egonda mugimenduaren maskulinizazio nabaria eman zen, baita ere, diskurtso aldetik. Azkeneko hau testigantzetan ikusi izan zen, taldeko zenbait emakumeek esfortzu hirukoitza egin behar zutela haien iritzia gehiago kontuan hartzeko. Batik bat, ezberdintasuna nabaria zen, haien arteko bileretan «benetako» berdintasuna ematen zela esan genezake, aldiz, komunikatuak modu publikoan esaterako orduan emakumeak esatea batzuetan ez zen oso ongi hartzen gizon batzuen ikuspuntutik (KEIN, art. dig., 2019, Emakume intsumituak atalean).

70.hamarkadan oso ohikoa zen helburuak modu simple batean zehaztea, aldarrikapen taulen⁴ bitartez, honakoa ez zen zerbait bereizgarria izan, mugimendu eta talde sozial gehienek erabiltzen baitzuten. Haren garrantzia honakoak ahalbideratzen zuen haien nahiak iritzi publikoan partekatzea. Modu honetan, hamarkada erdialdera modu trinkoago batean zehazten hasiko ziren zeintzuk ziren haien nahiak. Oinarrizkoak izanda 1978 eta 1979 urte artean ezarri zituzten oinarrizko 12 puntuak (MOC (ed.), 2002, or. 102). Haien eginkizuna kontzientzia eragozpena burutu ahal izatea, argudiaketa edo arraizoi politikoengatik, ez soilik erlijio kontuengatik (Oliver, 2021, or. 364). Gainera, gerora MOC-en parte izango ziren batzuk, diktadura amaieran, lau ekimen legal aurrera ateratzeko saiakera egin zuten. Nahiz eta korte frankistetatik ez onartu, eztabaidatuak izan ziren. Kontuan izan behar dugu, proposamenak egin arren inoiz ez, ez zuten helburu bezala eragozpen legala burutzeko intentzioa izan (Sampedro, 2002, or. 6 eta 11). Bestetik, 1979an Araban ospaturiko lehenengo kongresuan, ezarritako oinarrien inguruko desadostasunak eman ziren. Beregainki, belaunaldi eta adin ezberdintasunagatik, honakoa ideologiak baldintzaturata. Azken batean, lanaren hasieran aipatzen den moduan, eragozle «zaharrenek» eta berrien artean testuinguru ezberdinak bizi izana haren pertzepzioa eta egoerari aurre egiteko irtenbide ezberdinak adierazten zituzten. Beraz, MOC-eko partaide «berriagoek» antimilitarismo erradikalago bat bultzatzen zuten geroz eta intsumisiotik hurbilago aurkitzen zena. Era berean, momentu honetan eragozpen fiskala burutzeko ekintza martxan egonda. Bestelako eztabaida, MOC taldearen izaerari eragiten zion, sindikatu edo mugimendu bezala funtzionatzearen artekoa.

12 puntuetan ezarri zuten moduan, ordezeko zerbitzu bat betetzearen alde azaleratzen dira, oraindik intsumisioaren ekintza ez zuen oihartzun handirik. Nahiz eta lehenengo momentu honetan ordezeko zerbitzu baten alde azaleratu. 80ko hamarkadan zehar KEL legea ateratzean Ordezko Zerbitzu Sozialaren kontra kokatuko ziren. Azaleratuz, nola ez zeuden soilik zerbitzu militarren kontra, hura soilik militarismoaren zati bat izanik. Euskal Herriko kasuan, garrantzizkoa da nola KEM-ek edozein motatako ejerzituen kontra azaleratzen den erabateko balore militaristen kontra joanez, hau kontrajartzen da Ezker Abertzalearen korrontearen baitan ematen zen iritziarekin. Baita ere, indar armatuen egunarekiko boikota azaleratuz. Honakoa, 90.hamarkadan Ezker Abertzalearen barnean eman zen aldaketaren ondorioz batzen dira.

1980ko hamarkadari begira, lehenengo urteetan zehazki 1979 eta 1982 urte artean geldiene moduko bat eman zen, 1983an UCD-ren legearen zirriborroa atera zen arte. Batez ere, geldiene honen adierazle Iruñeko KEM taldeak izan zuen egoera adierazgarria suertatzen da, banaturik egon zelako deskonexioa emanez, inkluo lehenagotik Iruñetik desagertuz (Oliver, 2021, or. 41). MOC-ek haren liburuan argudiatzen zuen emandako ahultasuna, taldeak funtzionatzeko moduengatik eman zela. Honek eragin zuen taldearen barnean tentsioak areagotzea, esaterako denbora gehien zeramatzaten pertsonak nekea azaleratzea eta pentsatzeko modu ezberdinen arteko talka. Hamarkada honen hasieran MOC-ek landuko zituen lau gai nagusiak honakoak izanda: eragozpen legea, eragozpena milia ondoren eta kuartila militarren itzulera, emakumea eta indar armatuen erlazioa eta eragozpen fiskala besteak beste (MOC (ed.), 2002, or. 123-125).

Testuinguruan aipatzen den moduan UCD-ek garaturiko proiektuari uko egin zitzaion. Ondoren, KEM-ek KEL legea (1984) ez betetzearekin mehatxu egin zuen, honek parte hartzaileen artean errepresioa eta marjinaltasunarekiko ziurgabetasuna ematea eragin zuen. Aurreko talde banaketa kontuan izanda, bi estrategia aurrera eramane zituzten, alde batetik, Herriaren Defendatzailea konbentzitu zuten errekurtsio bat aurkezteko, honakoak legea bertan behera uztea helburu zuena. Eta bestetik desobediencia zibilaren erabilera modu kolektibo batean 1985eko otsailan martxan jarri zutena. Gainera, arrakasta lortu zuten eskutitz kolektiboaren strategiaren erabilerarekin, honakoa ez zen soilik KEM-ek bultzaturiko kontu bat, baizik eta bestelako taldeek bultzatu zutena (Oliver, 2021, or. 367). Argi zeukaten tribunalek ez zutela eskutitza onartu behar (MOC (ed.), 2002, 115.or) era berean, legearen kontra joatea OZS-arekiko ezkortasuna emanez, nahiz eta aurreko hamarkadan zerbitzu zibila proposatu. Kontuan hartzekoa da, estatuak proposatzen zuen oinordeko zerbitzua eragozlearen kontra joaten zen. Alde batetik, egitura militarra jarraitzen zuela, gainera zerbitzu militarra baino iraupen luzeagoa izanda eta eragozleek hura bete ahal izateko bakearekin erlazioz egotea eskatzen zuten (MOC (ed.), 2002, or. 113).

Beraz, nahiz eta hasiera batean OZS moduko bat proposatu eta hamarkada honetan horren kontra joan, aldaketaren zergatia ulertzea garrantzitsua da, liburuan azaltzen moduan:

«hay quienes no comprenden que el mismo movimiento e incluso las mismas personas (como el caso de Pepe Beunza) que proponían hace años el SC, rechacen ahora la PSS y aboguen por la insumisión. Aunque a algunos les pueda parecer de entrada chocante, lo cierto es que no existe ninguna contradicción en ello. No son los objetores los que han cambiado, sino las circunstancias y la sociedad» (MOC (ed.), 2002, or. 126).

Hamarkadaren erdialdetik gertu, geroz eta mugimenduaren erradikalizatzea nabarmenagoa zen eta lehen aipaturiko ekintzak aurrera eramateaz aparte, baita kartilen bueltatzea eta emakumea ejerzitian paper bat izatearen kontrako diskurtsoa garatu zen.⁵ Geroz eta gehiago intsumisioaren ideia entzuten joango zen 1983-1986 bitarte. Halaber, bestelako mugimendu sozialekin elkar harramantzen joan ziren bere II. kongresuan zehazten duten bezala. Garrantzizkoa da, 1988an ospaturiko asanbladan Zaragozan bai KEM eta MILI KK intsumisioaren estrategia aurrera eramatearen alde egin zuten, estatu mailako erabakia izanik (Oliver, 2021, or. 370-371-373).

1989ko urtarrilean intsumisioa OZS-ari egitearen estrategia aurrera eraman zen. Lehenengo urte hau, aurre intsumisio bezala har genezake, honetan, manifestua argitaratu zuten zerbitzu militarra deuseztatzeko nahiarekin Euskal Herriko egunkarien bitartez iragarri, zeinetan, soldaduskarekiko erabateko oposaketa erakutsi zuten. Bestalde, KEL legearen ezeztapena eta elkartasuna adierazi zuten bestelako eragozle presoekin (Casquete, 2001, or. 64). Hasiera batean ezarri ziren kondenak urte batekoak izan ziren, inolako deliturik izatekotan libre geratzen ziren, aldiz 2,4,1 zigorrarekin, 3° gradua oso erraz ematen zuten eta honi aurre egiteko plantearen estrategia aurrera eraman zuten. Azken batean estatuak bilatzen zuen mugimendua isiltzea eta horretarako kartzelak uztea izan zen estrategia. Aurretik esandakoaren arira, plantearen estrategia burutzea bilatuko zuten, lehenengo plante 1993ko abenduaren 13an izanda, honakoa estatu mailan emanda (Oliver, 2021, or. 183). Kontuan izan behar dugu, nahiz eta kartzela barnean talde ezberdinetako kideak egon, elkarrekin aritzen ziren ekintzak eta bestelakoak burutuz.

Azkenik, 1997tik estrategia aldaketa eman zen, honakoa intsumisioa kuarteletan aurrera eramanez, beraz 2001era arte azkeneko etapa bezala kontsideratu genezake (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).

3.1. Kartelen analisisia

3.1.1. Kartel mutua

Arloa eta funtzioa

KEM-MOC-en lehenengo kartel honetan, haren egilea eta datak azaldu ez arren, ateratako iturritik Euskal Herriko kartelen bildumatik da, 80.eko hamarkadakoa izan zitekeela pentsa genezake liburuak ematen duen informazioagatik, testuinguru

labur bat egiten baitu, zeinetan Euskal Herrian armaden kontra egotea paradoxa izan zitekeen, baina honakoa emango zen etorkizuna iragarritz (Ubierna, 1997, or. 229).

Deskribapena

Irudian ikusten den moduan, militar baten lehen planoan ageri zaigu, nahiko sinplifikatua eta ahoa irekiarekin. Haren barnean agertzen den pertsona barrote batzuen atzetik ageri da, kartzela barnean egongo zen itxura emanez eta nahiko sinplifikatuta. Pertsonaren espresioa nolabait negatiboa edo «tristura» modukoa azaltzen du. Era berean, militarren sudurra izango litzatekeena kartzelaren barroteak izango zirenaren sentsazioa edukiz. Hortaz, eragozleen kartzelaratzeari islatzen du, bigarren hamarkada honetan intsumisioa eta kartzelaratzeari masiboak ez eman arren, batzuk bai eman ziren, bestelako arrazoiengatik.⁶

Kolorea

Bi kolore nabarmen ageri dira, horia eta txuria, kontuan izanda KEM-MOC-eko kartelen estetika, orokorrean besteak baino xumeagoak eta kolore gama murriztekoak direla. Honakoa izan daiteke taldeak berak zeukan aurrekontuagatik, baina suposizio hutsa da, kontuan izanda inprimatzerako orduan, geroz eta kolore gehiago izan, orduan eta garestiagoa.

Horrez gain, txuriaren erabilera (orrikoa), bakea irudikatzeko oso ohikoa da, taldeak defendatzen zuen ez biolentziarekin erlazionatuz. Bestetik, horia KEM-MOC mugimenduan oso erabilia izan da. Kolore honen erabileraren arrazoia, momentuko egoera politikoa aztertuz ez zen oso ohikoa talde politiko ezta sozialek erabiltzea. Beraz, kolore honen erabileraren zergatia, ordura arte erabiltzen ez zelako. Gainera, kolorea bera, oso kolore bizia eta deigarria da, alde sinbolikotik begiratzuz, bizitasuna, positibotasuna... adierazten du, mugimendu honen helburuetako bat izanik.

Esan dezakegu KEM-MOC lehenetarikoa izan zela kolore hau erabiltzen mugimendu sozial batean. Horretan oinarrituz eta gaur egunera etorritik, horia erabiltzen da, bai talde politiko eta gizarte mugimenduetan. Azken aldi honetan esaterako, oposizio eta estatuaren kontra joateko taldeek eta mugimenduek erabili dute, esaterako «Proçes», frantziako «Gilets Jaunes» edota Carlos III Ingalaterrako erregearen koroatzearen, haren kontrako ekimenetan horiz jantzi baitziren. Beraz, gaur egun baita salaketa adierazteko kolore bezala erabiltzen da.

Irudia. 1 Kartel mutua. (Ubierna 2, 1997).

3.1.2. *Maiatzaren 15 Kontzientzia Eragozpenaren nazioarteko eguna.* *Insumisioa. Abolición del erjercito*

Arloa eta funtzioa

KEM-ek 1990.urtean, maiatzaren 15ean nazioarteko intsumisio egunaren ospakizunerako eginiko kartela, egun hau iragartzeko intentzioarekin egina. Adieraziz, edozein motatako ejerzituren kontra daudela, nazioarteko ospakizun baten bitartez.

Deskribapena

Lehenengo planoan munduko bola karikaturizatuta agertzen zaigu arreta gune nagusia izanda. Garrantzitsua da, «munduak» daukan jarrera, azken batean besoekin saiatzten ari baita militarren kaskotik ateratzen, haren espresioaren bitartez, kezka, desadostasuna... adieraziz. Kaskoaren erabilera, ez du soilik KEM-ek erabiltzen baizik eta bestelako taldeek haien karteletan erabili ohi dute, bestelako elementuekin batera. Kakitzaten kasuan geroago aipatuko denez Gernikako koadroko pertsonaia erabiliz, MOC-en kasuan munduaz aparte, margaritarekin konbinatzen dute.

Marraskia bera komikiaren estiloaren sentsazioa ematen du, erabilitako onomatopeiak eta lerroek mugimendua eta dinamismoa emanez. Esaterako, mundua kaskoaren barnetik ateratzeko ekintza adieraztean, honi jarraitzen dizkioten onomatopeiak eta lerro kurbatuak boteak ematen joango balitz bezala hautematen da. Dinamismo horri adierazkortasun gehiago emateko «izerdi» tantak erabiltzen ditu, kaskoan buxatuta egongo balitz.

Azken batean munduaren objektuaren erabilera KEM-ek erabiltzeak, haren pentsamoldearen adierazle baita. Azkenean, talde antimilitarista da, haren barnean soldaduska arazoaren parte bat izanik. Kasu honetan intsumisioa, ejerzituenganakoa da, ez soilik miliaren kontrakoa. Beraz, nazioarte mailan egon ahal diren gatazka belikoen eragina egon zitezkeen esaterako Golfoko gerra.

Azkenik, kaskoaren barnean garrantzizkoa da agertzen den mezua «nasió pa matá», hiltzeko jaioa, geroago landuko dena. Azkenik, beheko aldean bi logotipo agertzen dira, alde batetik MOC-ena (margarita eta kaskoa) eta bestetik arma bat erditik puskatuta, honakoa ez du soilik MOC erabiltzen baizik eta antimilitarismoaren ikur da, zehazki *War Resister's International*, Gerrenganako Erresistentzia Internazionala taldearena, MOC horren parte dena, berriz ere, haren izaera internazionala agerian utziz.

Irudia. 2 Kontzientzia eragozpenaren nazioarteko eguna, 1990 (Ubierna 3, 1997).

Kolorea

Koloreari dagokionez, lau kolore ageri dira, alde batetik beltza fondoan irudikatzen eta horren gainean aurkitzen den marrazkia goraitzeko, arreta gune bilakatzeko. Lehendabizi, berdea kolorearekin elementu zehatz batzuetan erabiltzen da. Kasu honetan, militarrekiko erlazioa adierazten du, azken batean militarren uniformeak kolore horretakoak dira. Baita, ez da kasualitatea «*abolición del ejercito*» jartzean, ejerzituaren inguruko hitz hauek baita ere berdez agertzea, erreferentzia zuzena eginez. Beraz, kasu honetan eta MOC-eko beste karteletan berdea, militarrek irudikatzen erabiltzen dute, baita, Kakitzaten kasuan ematen da, baina ez du beti zentzu berdina hartzen.

Bestetik, kolore horia nabarmentze handia dauka, goitik hasita ez da kasualitatea «kontzientzia eragozpenaren...» hitzek horiz agertzea azken batean horia KEM-ekin erlazio zuzena dauka. Munduaren barnean islatzen diren herrialdeak, baita kolore berdinarekin egotea interpreta ditzakegu herrialde guztiak ejerzituaren kontrakoak direla, zeinetan normalean berdez edo marroiez irudikatzen diren eta ura egongo zen tokian txuriz uztea izan dezakeen esanahia bakezalearengatik. Ere, ez da kasualitatea intsumisioa hitza agertzen den zati horretan kolore berdinez azpimarratzea ezta, taldearen izena eta logotipoak kolore berdinarekin adieraztea.

Tipografia

Tipografiari dagokionean, bi letra mota ezberdintzen dira, alde batetik, zurruntasuna eta serifarik gabeko hizkia, zeinetan eragozpenaren nazioarteko eguna iragartzen den. Bestetik, aurrera eramaten ari diren ekintza, intsumisioa idazteko makinaren itxura eduki zezakeen, honako letrak maila eta inklinazio ezberdinetan kokatuz, bestelako letra adierazten duen «zurruntasun» edo estatikotasunarekin apurtuz, dinamismoa emanez. Honakoak, Iñaki Elso disenaturik izan ziren.

Mezua

Kartel honen mezuari erreparatuz ikusten da nola Kontzientzia Eragozpenaren inguruko egun internazionala iragartzeko mezua ageri den. Nahiz eta talde gehiago honen parte hartzaile izan, KEM-en kasuan adierazten du haren joera, «**nazioarteko**» eta «*international*», hitzen bitartez bi hizkuntzetan adieraziz. Alde batetik, euskeraren kontua KEM-en barnean garrantzizko zerbait zen eta erabat onartuta zen (Oliver, 2021, or. 58). Bestetik, ingelesaren erabilerarekin, adierazten du nola ez zen soilik Euskal Herrian aurkitzen zen mugimendua, honakoak estatu mailako egiturak gaindituz.

Garrantzizkoa da, kaskoan agertzen den mezua «*nasió pa matá*», azken batean miliaren kontra egiteko argumentu bat da. Kontuan izan behar dugu, lelo hau, garaian *El jueves* aldizkarian argitaratzen zuen atal bati zegokiola, miliaren ingurukoak.⁷

3.1.3. *Intsumisioa. Salgamos de la prehistoria ¡Plántate! Solución ejércitos abolición*

Arloa eta funtzioa

«Salgamos de la prehistoria ¡Plántate! Solución, ejércitos abolición» kartela, Sancho el Sabio fundaziotik ateratakoa da, honen egilea Iñaki Elso izanik. Urtea ateratzen ez bada ere, jorratzen duen gaiagatik Jurassic Park filmean oinarritu da. Beraz datu hau kontuan izanda, bi urte tartetan eginda egon daiteke, alde batetik, 1993an, lehenengo data hau zentzua edukiko zuen lehenengo filmaren estreinaldiarekin kointziditzen duelako, beraz 1993-1994 urte artean koka genezake. Horretaz gain, kartelean adierazten den moduan «¡Plántate!» hitza erabiltzea, 3º plantearen estrategiaren hasierarekin bat dator. Beste data bat 1997-1998 urte artean izango litzateke bigarren filmaren estreinaldiarekin kointzidituz, baina data honetan kokatzea ez diot hainbeste zentzu ikusten azken batean urte hauetarako mugimenduaren estrategia kuarteletan intsumisioa aurrera eramatearen ekintzan zentratuak zeuden.

Deskribapena

Kartel hau ikusita argi geratzen da Jurassic Park filmari aipamen egiten diola. Justu 90. hamarkadako estreinaldiarekin kointzidituz. Beraz, erabiltzen duen ikonografia eta koloreak nire ustez filmaren estetika jarraitzean zentratuak egon daitezke. Nahiz eta filmaren estetika jarraitu, ikusten da nola erdiko dinosauroa filmaren ikur dena, gerrara joateko tresneria ipini diotela, bai kaskoa eta fusila eramanez, elementu hauek borobil baten barnean integraturik. Bestetik, kartelaren mezua, «plántate» hitza arreta gehiena eta erakar gune bezala har daiteke. Baita ere, beheko aldean KEM-MOC-en logoa ageri zaigu, elementu grafiko guzti hauek marko txuri baten barnean.

Kolorea

Koloreari dagokionez hiru kolore ageri dira, alde batetik txuria, kasu honetan haren zentzua fondo beltzarekin kontrastea egitea da. Beltzaren erabilera txuriaren erabilera berdintsua izango zen, kontratastea eta estetika kontuak jarraitzea. Aldiz, gorriaren erabilera filmaren estetika jarraitzen du eta bestetik, odolarekin erlazio-

Irudia 3 *Salgamos de la prehistoria*, 1993 (Sancho el Sabio fundazioa).

natu daiteke. Baita, xehetasuna izan daiteke KEM-MOC-en logotipoan petaloak txuriz mantentzea eta ez gorriz.

Mezua eta tipografia

Kartel honen benetako zentzua eta garrantzia ematen diona, mezua da. Goitik hasita, intsumisioa hitza ageri da, erabiltzen duen tipografia betiko estiloan eta aurreko kartelean azaldutakoak dira, kartel gehienetan errepikatuz. Bestetik, «salgamos de la prehistoria» esaldia ageri da, azken batean ejerzituak Antzin Arotik existitu diren organoa daukagu, hortaz ejerzituak atzerakoiak eta duela denbora askoko kontua dira, horregatik proposatzen dute gizarte bat zeinak ejerziturik gabekoa. Azkeneko hau, erlazio asko dauka azkenengo esaldiarekin ejerzituaren definizio moduan erraten du, «*El ejército: una tortura que comenzó hace 16 millones de años*». Ematen dion konnotazio negatiboa, torturaren bitartez.

Azkenik, kartelaren erdialdean eta tamaina handiagoan, *¡Plántate! Solución, ejércitos abolición*, ageri da. Honetan ikusten da nola apelatzen dion ikusleari, *plántate* horretan integratuz eta ondoren zein den hori konpontzeko zeregina azalduz, «*Solución, ejército abolición*». Hala ere, kontuan hartzekoa da, ez direla gauza bera intsumisioa, ejerzituak edo miliarekiko. Milia egitearen kontra egon zaitezkeelako baina ejerzituaren aldekoa izan. Argi geratuz KEM antimilitarista dela eta ez soilik antimilia. Kasu honetan tipografia ez da oso adierazkorra, kenduta zirkunferentzia barnean dauden hizkiak filmaren estetika jarraitzen dutela.

Ondorioa

Kartel honen hautaketaren zergatia bada adierazteko nola gizarte mugimenduek eta bestelakoek ez daudela isolaturik eguneroko kontuetan, erakutsiz kultura geroz eta globalizatu baten eragina.

4. Kakitzat

Euskal Herri mailan Kakitzat koordinadoraren presentzia aurkitzen dugu, baina hura ulertu ahal izateko, haren aurrekari gisa MILI KK-ren zenbait kontu aintzat izan behar ditugu, Kakitzaten funtzionamendua eta joera politikoak ulertu ahal izateko. MILI KK 1983an estatu mailako taldea sortu zen. Talde honek ezker iraultzailearekiko lotura eduki zuen, baino honek ez zuen esan nahi taldearen barnean soilik ideologia eta talde politiko zehatz batzuetako pertsonak osatzen zutenik, esaterako oinarri kristaueko pertsonak ere aurkitzen ziren (KEIN, art. dig., 2019, Kakitzat atalean) edota, MOC-eko militante batzuk taldez aldatzean (Beorlegui, 2009, or. 172). Argi izan behar dugu, zein zen ezker erradikala eta ezker klasikoaren arteko ezberdintasuna, José Manuel Chico, Asturiaseko lehen intsumisio izandakoari eginiko elkarrizketan azaldu zuen moduan, nola ezker klasikoak ez zuela ez eragozpenean edota intsumisioan pentsatzen, haien eginkizuna bazen soldaduskara joatea eta behin han egonda sindikatua eratzea soldaduska egiten zeudenen eskubideak bermatzeko (Chico, 2016).

70.eko hamarkadan MILI KK eratu baino lehen ezker iraultzailearekin bat egiten zutenek, zerbitzu militarren barnean komiteak eratzea helburu zuten, dena den, hasieratik soldaduskari uko egitearen aldekoak aurkitzen genituen (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Hala ere, 80.ko hamarkadaren erdialdera arte itxoin behar-ko zen MILI KK kolektiboak Santa Kolomako ekitaldietan sortzen den arte. Urte horietako testuingurua aintzat hartuta, NATO-ren aurkako kanpainan sortzea, positiboa izan zen taldea garatzeko eta zabaltzerako orduan. Hortaz, estatu mailan MILI KK talde ugarien nabarmentzea eman zen (Oliver, 2021, or. 366-371).

Honen ondorioz, 1986an Kakitzateko lehenengo taldeak Gipuzkoan sortzen dira,⁸ OTAN-en kontrako kanpainaren eraginez, MILI KK-ren eremuan oinarrituz. Batez ere, Kakitzaten presentzia Bizkaian eta Gipuzkoan nabarmenduko zen Nafarroarekin alderatuz (Oliver, 2021, or. 120), bereziki, Gipuzkoan indar gehiena jasoz (Beorlegi, 2009, or. 172). Bereizgarria da, taldearen izaera euskalduna, Euskal Herriko koordinadora bezala funtzionatuz. Hasiera batean talde txikietan antolatzen ziren, haren zabalkunderako bai hasieran eta 90.eko hamarkadan sarturik institutuetan hitzaldiak egiten zituzten gazteengan kontzientzia sortzeko. Izaera askoz ere erradikala eta kontra kulturala bultzatuz. Hortaz, eragin zuen taldearen barnean 18-20 urteko neska mutilak egotea, baita ere, 30 urte inguruko pertsonak, azkeneko hauek behin taldearen sorkundetik egonkortasuna lortu zenean belaunaldi berriei taldearen kontrola utzi zieten (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Hori bai, dena positibitatez eta irudimena erabiliz (Oliver, 2021, or. 109). Helburua, Euskal Herriaren barnean, kaleak eta ekintzak modu ezberdin batean burutzea, poztasuna adieraziz, uneko testuinguru latza alde batera utziz (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).

Genero kontuari dagokionean hasieratik genero berdintasunaren aldekotzat jo zuten, baina testigantzetan azaltzen den moduan, bai Kakitzat edota MOC-ekoak izan, patroik berdintsu bat jarraitzen zuten. Alde batetik, aurkitzen ditugu emakumeak bere kontuz militatzen zutela, baina beste batzuk, parte-hartzaile baten neska-laguna, laguna edo arreba zirelako, hala ere, hautariko askok gerora militatzen jarraitu zuten (Oliver, 2021, or. 124).

Koordinadora honen garrantzizko aspektua, antimilia bezala zehazten da eta ez horrenbeste antimilitarista KEM bezala. Honakoa adierazkorra da soldaduskaren indargabetzearen ondorioz, bai Kakitzat eta Nafarroa Intsumitua ez zuten etorkizun handirik izan, antimilitarismoaren barnean milia soilik atal bat zen (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Orokorrean, KEM-MOC askoz ere teorikoagoa eta intelektualki konplexuagoa zen. Aldiz, Kakitzat ekintza zuzenak burutzean arreta jartzen zuen, bilatzen baitzuten mugimendu jendetsua eratzea (Oliver, 2021, or. 121). Baita ere, alde teorikoaren lanketa urria egiten zen, agiririk edo dokumentazioa egin gabe, garrantzia bestelako kontuetan jarriz (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Aintzakotzat hartuz, KEM-en oinarritzko ideia garrantzitsuenetariko

bat ez biolentzia zela, Kakitzaten kasuan ez biolentzia onartzen zuten baina ez hain modu zorrotzean. Eta ez hori bakarrik, KEM-MOC soilik eragozpenaren estrategia onartzen zuen aldiz, MILI KK edo Kakitzat, baita jarraitzen zuten, baina bestelako aukerak onartuz, pertsona oro lekua izanez (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Kakitzateko lehenengo taldeak Nafarrora iristean KEM-eko Teo Llorensen eta partaide batzuen hitzetan, uste zuten EMK eta LKI-k bilatzen zutela KEM berenganatzea eta haiek proposaturiko egitura ezartzea (Oliver, 2021, or. 119).

Halaber, garrantzizkoa da Kakitzat eta Ezker Abertzalearen arteko erlazioan, haien artean parekotasunak iruditu arren, ikuspuntu kritiko batetik aztertzen zuten (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).⁹ Hasieratik, Euskal Herriko aldekotzat izanda ere, ez zeukan inolako lotura ez ETArekin, ezta Ezker Abertzalearekin, baina Kakitzaten barnean JARRAI eta Ezker Abertzaleko kideak egon ziren (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean). Hala ere, bi talde hauen arteko talkak eman ziren, pentsa genezake Kakitzaten izaera euskalduna izan zitekeen arrazoi JARRAIko kideak taldearen parte izateko, intsumisio «nazionalista» baten ideia bultzatuta. Euskal Herriko giroa kontuan izanda, Ezker Abertzalea presentzia handikoa izan zen alor askotan hegemonia edukiz, beraz, gai honetan baita bilatuko zuen. Kasu honetan, haren funtzionamendua ezin ezarriz, Kakitzat eta eragozle-intsumisioen ideietara egokitu behar izan ziren. Hala ere, Kakitzat Ezker Abertzalea iritziz aldatzeko eragina izan zitekeen pentsa genezake.

Talde sortu zenetik, intsumisioaren estrategia 1988an adosten da, lehenengo atxiloketekin kointzidituz, ondorioz bilerak teorizatzen joaten dira. Teorikotasun hau bereziki Gipuzkoan eta Bizkaian nabarmenduz. Garrantzizkoa da, Kakitzat talde alegala izan zela, beraz modu batean edo bestean KEM-en estaldura beharrezkoa zuen, manifestaldiak eta abar antolatzeaz gain (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean), ekintzak maila lokalago (Euskal Herrikoa) batean burutu zituzten KEM-ekin alderatuz (Beorlegui, 2009, or. 173).

KEM-en kasuan bezala, 1990eko hamarkadan Txantrean osaturiko Auzotegian 3º graduari planteatu burutzearen erantzukizuna hartzen dute, honakoan KEM, Kakitzat eta MILI KK-k parte hartuz. Euskal Herri mailan Nafarroan baiezkoa ateratzea, lurraldeko bestelako tokietako erabakia baldintzatuz (KEIN, art dig., 2019, Dispersioa estrategia anti errepresiboa atalean). Aintzat hartu behar dugu, erabaki hau aldi berean estatu mailan hartu zela. Modu orokor batean aztertuta, ikusten da nola urteak aurrera joan ahala geroz eta jende gehiago taldera batzen zela, testigantzetan aipatzen duten moduan, manifestaldietan 25-30 pertsona izatetik, 15 000 pertsona izatera pasa ziren, ordea, «15 000» pertsonetako manifestaldi hauek maila orokorrean antolaturikoak ziren, alegia, ez zen soilik Kakitzat antolaturikoak. Batez ere, parte hartzearen gorakada asteartean Iruñeko lokal batean ospatzen zituzten bileretan geroz eta jende gehiago hurbiltzen zitzairen (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).

Behin plantearen estrategia martxan jarrita, eta mugimenduak harturiko funtzionamendua kontuan hartuz, Kakitzaten helburuak beteak bezala har genitzake. Azken batean, kaleak modu ezberdin batean betetzea eta manifestaldietan inolako liskarrik ez ematea lortu zuten. Erakutsiz, bestelako gizarte eredu baterako bidea. Gerora, 1994-1996ra bitarte, plantearen estrategiak garrantzia hartuz, ugaritze garaia eman zen, talde berriak sortzean, esaterako, Nafarroa Intsumituaren kasuarekin (KEIN, art dig., 2019, Nafarroa intsumitua atalean). 1996rako Kakitzateko kide gehienak kartzelatik kanpo aurkitzen ziren, honek haien ekintzak behera egitea eragin zuen. Bertan konturatuz jarraitzen zuten mugimendu nagusia jada ez zela antimilia baizik eta antimilitarista.

Azkenik, 1997tik aurrera hirugarren eta azkeneko etapa emanez, Kakitzat taldearentzat momentu zailenetarikoak izanik. Hala ere, Intsumisio Egunaren ospakizunarekin Euskal Herri mailan KEM alde egon zen, baina estatu mailako MOC ez horrenbeste. Gainera, egun honen ospakizunean arrakasta itzela lortuz. Dagoeneko, 2001ean azkeneko topaketak eman ziren Euskal Herri mailan (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).

4.1. *Kartel Analisia*

4.1.1. *¡Cortales su ley! Soldaduzkarik ez! Ejerzitua pikutara!*

Arloa eta funtzioa

«¡Cortales su ley!» kartelean, 1984ean eginda egon zitekeela pentsa genezake, adierazten duen mezuagatik, PSOE-ren gobernuak, KEL legearen onarpenarekin kointzidituz. Honakoa, kontzientzia eragozpena arautzea eta Ordezko Zerbitzu Soziala proposatzen zuen. Era berean, kartel hau Kakitzaten lehenetariko kartelen artean kokatu ditzakegu, kontuan edukiz, 1984ean Gipuzkoan lehenengo taldeak sortu zirela. Jorratzen duen gaia kontzientzia eragozpenaren inguruko legearekiko kontrako jarrera adieraziz.

Deskribapena

Honako kartelean lehen ikuspuntuan guraize itxi batzuk ageri dira, haien barnean intsumisioa hitza ageriz. Bigarren maila batean beheko zonaldeko zabalera okupatuz, bi zinta zati moztuak, hauek Espainiar bandera islatuz. Banderaren barnean soldaduen silueta ageriz, errepi-

Irudia 4 ¡Cortales su ley! Soldaduzkarik ez!, 1984
(Ubierna 3, 1997).

katurik. Guraizeak itxita agertzean zinta moztu duenaren itxura ematen du, modu sinboliko batean bai Espainiar estatuarekin eta soldaduskarekin apurtuz, taldearen bi oinarritzko ideiak agerian utziz.

Bestelako elementuei erreparatuz, logoan zentratuz, ume baten atzealdea ageri da, haren ipurdia kaskoaren barnean daukana, bisualki humorea erabiliz. Berriz ere, kaskoaren elementua ageri zaigu, baina kasu honetan modu ezberdin batean erabilia. Kakitzateko kartel bat izan arren, berez logo hau MILI KK-rena da, atal honen hasieran aipatu den moduan, MILI KK Kakitzaten aurrekari bezala hartzen delako, baieztatuz kartela taldearen lehenengo urteetan burutua izan zela.

Orokorrean, elementuak «errealismorako» joera ageri da, esaterako, guraizeak irudikatzeko orduan errealitatean diren bezala irudikatzea bilatu da, sinplifikazioak saihestuz.

Kolorea

Kolorean zentratuz, beltzaren erabilera argia da, kasu honetan fondoaren gainean aurkitzen diren elementuak gehiago nabarmentzeko. Gainerako koloreei erreparatuz, elementuek osatzen dituztenak errealitateari fideltasunez jarraitzen diote.

Bestetik, soldaduak kokatu diren kolorean, Espainiar banderaren gainean, horia eta soldaduen arteko lotura egin dute, gero hau «soldaduzkarik ez» hitzak horiz ageri dira, soldaduei erreferentzia zuzena eginez.

Letrei dagokionean, *¡Cortales su ley!* txuriz, jarri dute, kontrastea eta arreta deitzeko asmoarekin.

Mezua

Mezuari dagokionean, oso mezu apelatiboa erabiltzen du, *¡Cortales su ley!* *¡Soldaduzkarik ez!* hartzaileren arreta deituz. Oso argia da KEL legearen inguruko testuinguruan ari dela. Aldiz, bigarren mezua, «Ejerzitoa pikutara!», lehenengoaren erantzuna izango litzateke, zein izan beharko zen egin beharrekoa ejerzituetik. Azkenik, intsumisioa besteetan bezala letrak tipografia eta tamaina ezberdinekin jolasten dute.

4.1.2. *Todo por la patria* – Kakitzat

Arloa eta funtzioa

«TODO POR LA PATRIA. Insumisioa» kartela 1992.urtean egin zen. Testuingurua aintzat hartuta intsumisioaren estrategian erabat murgilduta aurkitzen ziren. Honakoan, metaforaren bitartez, soldaduskaren lehenengo eguneko erreklutamentua islatzen du, obedientzia sutsuari apelatuz.

Deskribapena

Kartelean arreta gune bezala artalde bat aurkitzen dugu, guztiak kuartelerako bidea jarraituz. Kuartela irudikatzen duten eraikinean, espainiar bandera ageri da zeinetan, «*todo por la patria*» esaldia ikus daiteken, oso ohikoa zen honako kuartel militarren atean aurkitzea. Bestetik, elementuak errealitatearekiko pro-

portzioa mantendu arren, ikuspuntu apur bat kontrapikatua erabiltzearen ondorioz, eraikinak nagusitasuna eta pisua hartzen du ardien tamainarekin alderatuz. Era berean, zeruan eguzkia egon behar zen tokian hodeiek estaltzen dute, iluntasuna eta konnotazio negatiboa emanez. Azkenik, beheko aldean, «insumisioa» eta Kakitzat hitzak ageri dira.

Kolorea

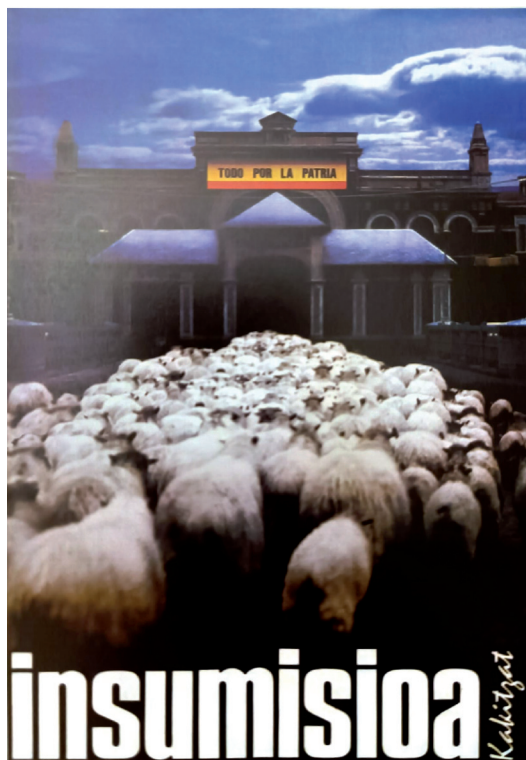
Kartelean erabiltzen diren tonuak ikusita errealitatearekin bat egiten dute, ordea, nabari da dena filtro ilun baten azpian dagoela, seriotasuna eta hoztasuna transmitituz. Bereziki kolore hotzen erabilerarekin eszena horrek adierazten du taldearen iritzia irudikatzen denarekiko. Hau kontrajartzen da Kakitzat behin baino gehiagotan esanda, haien helburua kaleak kolorez eta alaitasunez betetzea zen, honakoan kontrakoa adieraziz.

Bestetik ardien koloreari erreparatuz ikusten da nola irudiaren elementurik argienetarikoa bat dela, honakoa tonu beroetara urbilduz. Bestean bezala horia eta gorria koloreen erabilera Espainiar bandera osatzeko erabili dira, justu artaldea doan norabiderantz. Azkenik, beheko aldean *insumisioa* txuriz agertzen zaigu bereziki fondo ilunarekin kontrastatzeko.

Mezua

Ageri den mezua adierazgarria ez izan arren, «*todo por la patria*», erakusten du soldaduskara joateak, hantxe transmititzen eta irakasten ziren baloreak aberria defendatzearen aldekoak ziren. Zerbitzu hura eskaintzera joaten zinen egunetik aurrera, momentura arte burutzen ari zenituen kontu guztiak alde batera utzi eta eguneroko eginkizuna zure herrialdearentzat zerbitzu hura betetzea zen. Bereziki, *todo* hitzak obediencia sutsua eskatuz, hortaz, horri aurre egiteko alternatiba edo estrategia, insumisioa izango zen, «*todo por la patria*»-rekin alderatuz espazio eta nagusitasun gehien hartzen du.

Azkenik, Kakitzat idatzita aurkitzen den hizkiekin ikusten da nola ez duen tipografia zurrun bat jarraitzen baizik eta kurbatua eta askoz ere informalagoa.

Irudia 5. *Todo por la patria*, 1992 (Ubierna 3, 1997).

4.1.3. *Gure martxa ez da militarra – Kakitzat*

Arloa eta funtzioa

Azkeneko kartel hau ikusita, besteak baino bereziagoa da, alde batetik, formatua erabat karratua delako, ilustrazio baten antz gehiago hartuz. Honakoa 1994.urtean egin zen, intsumisioaren mugimendua dagoeneko puntu gorenetako batean aurkitzen zelarik. Honetan martxa militarrei erreferentzia egitean adierazten du nola nahiz eta bereziki antimilitarismoa uztartu zutela.

Deskribapena

Kartela ikusita, erdialdeari erreparatuz eguzki moduko bat haute-man ditzakegu, aurpegiera positiboa eta eskua estuturik gorantz apuntatuz. Honen inguruan, soldaduen kaskoa aurkitzen dugu tamaina ezberdinetan errepikaturik zirkulu bat osatuz. Barnealdean, mugimenduaren adierazlea den elementua erabiliz, margarita eta haren eboluzioaren irudikapena. Margarita izatetik mugimenduaren logotipoaren adierazle den Gernikako koadroko pertsonaia bilakaturik, azkenean kaskotik askatzea lortuz, askatzerakoan intsumisioa idatzia duen banderatxoa eramanez.

Aintzat hartuta Kakitzaten izaera euskalduna eta Euskal Herrian funtzionatzen duen taldea izanik, erlazio hau taldearen logotipoan islatzea Gernikako koadroaren pertsonaietako baten erabileraren bitartez, euskal gizartearentzako daukan zentzurengatik, pasarte traumatiko bati erreferentzia eginez. Ez da kasualitatea, hautatutako pertsonaia artelanean daukan papera ikusita, honakoa suan erretzen dagoela ageri da, oraingoan aldiz, kaskotik atera nahian. Bestalde, koadroan bonbardaketa lantzean armekiko lotura estua adieraziz, lantzen ari den gaiarekin lotuz. Pertsonaia, kaskotik ateratzean erabat biluzik azaltzen da, ejerzituarekiko garbitasuna adieraziz. Erabili duten metafora hau KEM-eko kartel batekin lotu genitzake, desmilitarizazioaren bilakaera adierazten duenak, azkenean bietan askapena biluziaren bitartez islatzen dute.

Bestetik, bigarren plano batean, koloreen bitartez forma emanda, lore baten antza duen elementua dago, «meacamas» (*taraxacum officinale*) edo eguzki-lorearen antza duten hostoen forma irudikatuz. Bigarren aukera zentzu gehiago edukiko zuen, azken batean eguzki-lorea euskal kulturarekin lotura zuzena duelako. Azke-

Irudia 6 Gure martxa ez da militarra, 1994 (Ubierna 3, 1997).

nik, beste elementu bat mezua helarazten duten hitzek, kasu honetan marrazkiarekin erabat integraturik ageri dira.

Kolorea

Tonu aldetik, hautaturiko beste karteekin alderatuz, biziena topatzen dugu, taldearen izaera ondo transmitituz.

Koloreen esanahiari erreparatuz, horiaren erabilera zentroan erabiltzea aurreko atalean azaldu den moduan garai horretara arte gizarte mugimenduek eta politikan erabiltzea ez zen oso ohikoa izan, mugimendu honen ikur bilakatuz. Bestetik, kasuaren kolorea errealiteri erreferentzia egiten dio, tonalitate hotzekoa izanda.

Bestetik, berdea bai eguzkiarena eta lorearen hostoena naturarekiko lotura adieraz ditzake. Azkenik, kolore laranja gorrixka hitzetan ageri dena, militarrei erreferentzia egiteko kolorea izan daiteke, kontuan hartzen badugu lehenengo kartelean soldaduzkari aipu egiteko kolore berdintsu batekin islatu dute.

Mezua

Mezuari dagokionez, «Gure martxa ez da militarra», Kakitzaten nahietako bat azaltzen denez kaleak betetzea modu ezberdin batean. Azkenenean, Kakitzaten martxak¹⁰ edota manifestaldiak antolatzen zituzten, karteelako esaldian agertzen den martxa militarrekin antzekotasuna bilatuz, nahiz eta zentzu erabat ezberdina izan. Azkenik, tipografia erabat askea «dibertigarria» eta aniztasunarekin jolasten du.

5. Ezker Abertzalearen jarrera eragozpena eta intsumisioarekiko

Azkeneko atal honetan, Ezker Abertzaleak antimilitarismoarekiko harremana azalduko da.¹¹ Ezker Abertzalearen hautatzea Euskal Herriko testuinguruan daukan garrantziarengatik eta bestelako taldeekin alderatuz kontrako joera batetik abiatu zelako, azkenean pentsamendu aldaketa emanez. Aintzat hartu behar dugu Ezker Abertzalea joera bat dela eta ez talde bat, honen barnean talde ugari emanez, hortaz, hautetsitako kartelak JARRAI gazte taldearenak dira, islatzen den joera aldaketarengatik. Gainera bai gazte talde honek eta Ezker Abertzaleak gaitasun handia izan zuten gazteak mobilizatzerako orduan.

Ezker Abertzaleak soldaduskarekiko jarrera ulertu ahal izateko, haren aurrekariak kontuan hartzea garrantzitsua da. XX. mendeko azkeneko hamarkadan gerra galduaren frustrazioa jarraitzen zuen, oraindik disidentzia adierazteko zailtasunak emanez, gainera mendebaldean eraturiko demokraziekiko desconfiantza emanez. Frankismoko azken urteetan, Euskal Herria, belaunaldi berri batez osatuta zegoen, honakoak, antifrankismo indartsua garatzea ahalbidetu zuen, diktadorearekiko erresistentzia eratuz. Garai honetan, biolentziaren erabilera askatasuna lortzeko elementu bezala hartzen zuena (Arriaga, 1997, or. 27). Batez ere, 60ko hamarkadatik aurrera garatu zen, uneko faktore bat aintzat hartuz, ezkerria eta nazionalisten arteko baikortasuna bata bestearekiko hobetzea, hasiera batean elkarren arteko ezberdinak izanda (Díaz, 2012, or. 291).

Giro honen inguruan sortzen ari ziren talde eta mugimendu ezberdin guztiak, ENAM izendatu zuten Euskal Nazionalismorako Askapen Mugimendua bezala ezagutua (Elzo eta Arrieta, 2005, or. 174), honen aurrekari gisa EAE, Eusko Abertzale Ekintza, errepublika garaian sortutako alderdia. 1968tik ETAk buruturiko lehenengo hilketa eta gero, taldearen V. Asanbladaren ospakizunetik Kuban eta Hego Amerikako mugimendu gerrileroen ereduak Euskal Herrira inportatzea saiatu ziren, Che Guevararen pentsamoldea abiapuntu hartuz (Castaños, 2010, or. 31). Ezker Abertzaleak biolentziaren estrategiarekiko xedatutakoa 1921ean III. Internazionaletik hartu zuen (Arriaga, 1991, or. 29).

Biolentziaren estrategiarekin jarraikiz, ETAk buruturikoa zehazki, gizartearen sektore batzuetan legitimazio eta babes puntu bat eduki zuen, bai nazionalista edota antifrankistatik, positibotasun kutsua edukiz. Aintzat hartu behar da, gizarteak bizi duen egoera traumatikoari egoera ekonomikoa gehitu behar zaiola (Arriaga, 1991, or. 28), orokorrean landa munduan oinarritzen zen ekonomia batetik gizarte industrializatu baterako aldaketa, bereziki 60 eta 70eko hamarkadetan Nafarroaren kasuan bezala (Satrustegui, 2022, or. 30). 70eko hamarkadan zehar ETAk burutu zituen ekintzekiko enpatia jarraitu zuen, bereziki nazionalista eta langile mugimenduen artean. Hamarkada honen hasieran babesa edukitzearen arrazoietakoa bat, estatuan bizi izandako ezegonkortasun uneagatik izan zen, petrolioaren krisiarekin kointzidituz (Arriaga, 1991, or. 28-35).

1975ean Frankoren heriotzaren ondorioz, 1976an, Suarezren gobernuak partiduen legalizaziorako politikak aurrera atera zituen. Erregimen frankistarekiko garai ezberdin batean aurkitu arren, giro errepresiboa, okupazio polizialak eta salbuespen egoera berrezarri zuten, beraz esan genezake lehenengo egoerarekin alderatuz hobekuntza aldaketa gutxi eman zirela, honi demokrazia deituz. Honakoa izan zitekeen Nafarroan Ezker Abertzalearen gorakadaren arrazoietakoa bat (Díaz, 2012, or. 297).

KAS Koordinadora Abertzale Sozialista, 1975ean sortu zen, Garmendia eta Otaegiren epaiketen ondorioz, alde batetik, funtzio anti errepresiboa edukiz (Egaña, 1996, or. 460), helburua ETA-ren inguruko talde ezberdinak koordinatzea, hastapenetan; ETA-pm, ETA m, EHAS (gero HASI izan zena), LAIA, LAB eta LAK-ek,¹² osatu zuten. KAS-en barnean talde hauen parte hartzea ez berdintsua izanik (Zubizarreta, 2023).

1979ko maiatzaren 6an KAS-ek ospaturiko asanbladan JARRAI sortu zen. Taldearen hastapenetan, haien borrokek; ikasle, kultura edota politika arloan zentratzen ziren, hori bai, garaiko gertakariei egokituz, esaterako; sexualitatea, euskal eskola publikoa, genero kontua edota zerbitzu militarra beste askoren artean, gizartearen euskalduntzea helburu izanda (Elzo eta Arrieta, 2005, or. 179).

JARRAI-ren sorkundetik soldaduskarekiko eztabaida aurkitzen zen. Lehenengo momentuan zerbitzu militarren alde jotzen zuten, aldi berean OZS eta Kontzentziazio Eragozpena burutzeko eskubidea emanaz. Haiek bultzatzen zuten soldaduska-

ren helburua, Euskal Herriko ejerzitu herrikoia, euskal biztanleriarekin eta langileez osaturikoa eratzea zen. Espainiar ejerzitu eta soldaduskarekin erabat banatuz. Horretarako, «*Esta mili no enrrolla*» panfletoan, adierazi zuten moduan, Euskadik eta Nafarroak soldaduzkaren konpetentzia hartzea beharrezkoa zen (Elzo eta Arrieta, 2005, or. 182), 1990ean taldearen IV asanblada ospatu zen arte.

Hasiera batean ETAk gizartearen zati batean sortarazten zuen enpatia, 80ko hamarkadan kontraesanak garatzen joan ziren. Bereziki atentatuak eta biolentziaren kontura, aurkakotasun orokortu bat garatuz. Kontuan harturik une horretara arte ez zegoela gaizki ikusia. Esaterako, Carrero Blancoren hilketa edota Burgoseko epaiketen ondorioz, taldeak irabazitako legitimitatea galtzen joango zen, garaiko testuinguru sozio-politikoaren aldaketaren ondorioz. Jasaten ari zen krisiari dagokionez, hamarkada bukaeran HASI (Herriko Alderdi Sozialista Iraultzailea) taldea disolbatzeko nahia azaleratu zen, azkenean 1992an desagertuz, bertan aurkitzen ziren militanteak Herri Batasunera aldatuz (Egaña, 1996, or. 391). Bestalde, ETAk burutzen zuen indarra ez zen soilik taldea edo ideologiatik at aurkitzen zirenen kontra, baizik eta talde edo joera berdineko pertsonengan erabili zuen. Nahiz eta Ezker Abertzalea eta ETAk helburu amankomun batzuk izan, ez ditugu zaku berean sartu behar. Azkeneko hau, ikusten da nola Ezker Abertzalearen barnean aurkitzen ziren pertsonak ETArekiko kritika sakona egiten zuten, ordea honen alde azaltzen zirenak aurkituz (Castaños, 2010, or. 35).

Ezker Abertzalearen gainbehera joera ikusita HB-ko kideek teorizatzen hasi ziren, borroka armatuaren estrategiaren inguruan, honakoa agortze bidean aurkitzen zela argudiatuz, batzuen ustez. Argudiaketa hau uneko testuinguruak eraginda eman zen, bereziki mugimendu sozial berriek hartzen ari zuten pisuagatik, honakoak; mugimendu Feminista, Ekologista, Bakezaletasun Erradikala edota Kontzientzia Eragozpenaren eraginez. Hemendik aurrera Ezker Abertzalearen joera aldatzen joango zen, bereziki biolentzia armatua ez bultzatzean (Castaños, 2010, or. 36). Aldaketa hautematen joan zen JARRAI, MOC-KEM, KAKITZAT... edota intsumisioarekin zerikusia zeukaten taldeekin harremanetan hasi zenean, aintzat hartuta ez zirela erlazio sendoak izatera helduko, lehenengo hauek, JARRAIri leporatzen zioten «ateak irekita izatea», estrategia aldaketagatik (Oliver, 2021, or. 149). Geroz eta nabarmenagoa zen mugimendu antimilitaristaren baloreak, kultura orokor batean integraturik zeudela, bereziki ez biolentziaren ideien eraginaren ondorioz (Beorlegui, 2009, or. 172).

1987ko hauteskundeetan Herri Batasunak lorturiko arrakastaren ondorioz, pentsamolde aldaketa geroz eta nabariagoa zen, ezin ahaztuz lehenagotik «*la mili, para los milis*» kanpaina bultzatu zutela. Euskal Herrian, hamarkada honen hasieran aurkitzen genuen joera, R. Ajangizek 1991ean argitaraturiko liburuan *Objetores, insumisos: la Juventud vasca ante la mili y el ejército*, elkarrizketatu gehienak edozein motatako ejerzituren kontra azaltzen ziren, izan euskalduna edo espainiarra. Baita, % 90,58ak adierazi zuten espainiar indar amatuekiko deskonfiantza iradokitzen

ziela, hauei polizia nazionala jarraikiz. Egindako ikerketan adieraziz, nola indar armatuek euskal gizartearen iritzian gainbehera gehien jasan zuen erakundea izanik. Bestetik, Euskal Herriak ejerzitu propioa eratzearen kontura % 60,7ak kontra azaldu zen aldiz, % 15ak alde, ehuneko honen barnean bereziki 15-18 urteko gazteak kokatzen dira, adina handitzen joaten den neurrian, aldekoen kopurua jaisten da. Modu honetan, joera nazionalistetara jotzen zutenek errazagoa zen euskal ejerzitu baten aldekoak adieraztea (Ajangiz *et al.*, 1991, or. 235-244).

Euskal nazionalismoaren barnean, Ezker Abertzalean bezala baita aldaketa eman zen intsumisioa eta soldaduskarekiko, esaterako Eusko Alderdi Jeltzaleak eta Eusko Elkartasunak, hasiera batean ejerzitu profesionala eratzearen aldekoak izan ziren, kontzientzia eragozpen eskubidea errespetatuz, eta heriotza zigorra indargabetuz. Hala ere, bai EA eta EGI-k 90eko hamarkadan intsumisioaren aldekotzat jo zuten (Ajangiz *et al.*, 1991, or. 164). Intsumisioaren alde egin arren, euskal ejerzitua eratzeko orduan agerian utzi zuten, espainiar ejerzituarekiko desberdintzea bilatzen zutela, azkeneko hauek irudikatzen zituzten baloreak kontuan izanda, autoritarismoa eta zentralitatea kasu (Beorlegui, 2009, or. 173).

1989an intsumisioaren estrategia behin onartuta mugimenduaren gorakada baino ez zen eman, 1990-1991 urte bitartean Ezker Independentistek estrategiara batuz, mugimenduak behin indarra zuela (Oliver, 2021, or. 380). IV asanbladan gai honek eraginiko barne tentsio honi erantzuna eman zitzaion, intsumisioaren estrategia hautatzean, hego Euskadin ejerzitua eratzearen beharra defendatzen zutenen kontra (Jarrai propugna la «objeción política» al servicio militar, 1990).

Aldaketa ematen denerako, intsumisioa mugimendu sozial nabarmena geroz eta finkatuta zen. Gerora, *Ejerziturik ez* liburuan, ikusiz nola Kontzientzia Eragozpena eta intsumisioa Euskal Herrian bakezaletasun kultura bat sortzen lagungarri suertatu zen, ETA-ren disoluziorako lagungarri izanda (Oliver, 1991, or. 150).

Ezker Abertzalearen barnean emandako aldaketaren ondorioz, erabiltzen zituzten esloganetan aldaketa sakonak eman ziren. Esaterako, 1989an «*el servicio militar en ETA militar*», «eragozpena ez da bidea» edota «mili honi ez ¿intsumisioa espainiar ejerzitoarekiko?» bezalako leloak bultzatzen zituzten. Pentsamolde aldaketarekin, «*la mili no mola, ni vasca, ni española*», «*ejercito no, ni vasco y español*», beraz aldaketa nabarmena eman zen, azkeneko esloganetan intsumisioa presoei zuzenduta zegoen (Oliver, 2021, or. 138). Esloganetan aldaketa emateaz aparte baita ere, HB-ren kasuan Euskal Herriko udaletxeetan intsumisioa bultzatzeko kanpaina aurrera atera zuen (Ajangiz *et al.*, 1991, or. 165).

Orain arte azaldutakoa JARRAI eta Ezker Abertzalearen alde teorikoari egokitzeko zaio, ordea, bestelakoa mugimendua osatzen zuten pertsonak izan ziren. Konfrontazio handiak eman ziren, batetik taldeak modu teoriko batean defendatzen zuena eta osatzen zuten pertsonak pentsatzen zutenarekin alderatuz. Bereziki, honakoa ez zen ideologia arazo bat baizik eta bultzatzen zituzten borroka motengatik, pentsamolde aldaketa eman arren ejerzituaren ideiarekin ez baitzuten erabat apurtu.

90eko hamarkadan, oraindik aurkitzen genituen JARRAI-ko kideak uste zutenak ETA erantzuna zela Euskal nazioaren askapena lortu ahal izateko. Hamarkada aurrera joan ahala geroz eta jarrera baikorragoa adierazten zuten intsumisioarekiko eta Kakitzatekiko (KEIN, art dig., 2019, Kakitzat atalean).

Beraz, onarpena geroz eta nabarmenagoa izan, Nafarroa Intsumitua taldea (1994), Ezker Abertzalera gehien hurbiltzen zen taldearekin konexioa egin ditzakegu, batik bat, independentziaren gaiari garrantzi gehiago eman ziotelako eta taldea osatu zuten askok JARRAItik edo Ezker Abertzaletik zetozen. Gainera, talde bakarrenetarikoa izan zen iparraldearekin erlazioak eduki zituenak gai honen inguruan (KEIN, art dig., 2019, Nafarroa intsumitua atalean), bildutako testigantzen arabera.

Azkenik, Ezker Abertzalearekin lotzen zen aldizkaria, **Punto y Hora de Euskal Herria**, ikusten da nola intsumisioaren inguruan edota kontzientzia eragozpenaren inguruko kontu gutxi landu zituzten, aktibo egondako epearengatik. Espezialiki, gaiari erreferentzia egiten zaio hauteskundearen testuinguruan, Los futuros elegidos, artikuluan «*Votar HB es revitalizar su capacidad para seguir en la brecha, para que los insumisos sigan gozando de un arropo político*» edota «orokorrean gizarteko agintariak gizarte bakartu batera jo nahi dutela beraz, haiek honi aurre egiteko intsumisioa derrigorrezko soldaduskari egitea eta horrek dakartzan balore, demokratiko, eta gazteengana dauzkaten onurak lortzeko» aipatzean (*Punto y Hora de Euskal Herria*, 1990, or. 22-33).

5.1. Kartelen analisisia

5.1.1. Soldaduska. Gure herrian, gure herriarentzat - JARRAI

Arloa eta funtzioa

Lehenengo kartel hau, 1982.urtean, «Soldaduska. Gure herrian, gure herriarentzat», JARRAIk taldeak eginiko pegatina daukagu. Azaltzen den moduan ez doa soldaduskaren aurka joaten baizik eta aldekoa, baina aintzat hartu behar dugu, nongo soldaduska, Euskal Herrikoa. Soldaduskaren aldekotzat azaleratzea, baita esan nahia du armen erabileraren aldekotzat kokatzen direla.

Deskribapena

Irudian agertzen den bezala, lehen planoan soldadu bat ageri da, honakoa Charles Chaplin «*Shoulder Arms*», filmetik aterata, bitxia suertatzen da, aktore honen irudia erabiltzea, bere filmetan adierazten duen ikuspuntu antibelizistagatik. Ageri den moduan, «gerrarako» prest, eta fusila sorbalda gainean, KEM-MOC-en ikonografiarekin apurtuz, arma apurtu gabe ateratzen bait da. Adieraziz, Espainiar ejerzituaren kontrako jarrera, baina bai bestelako tokietan eratzearen aldekoa, kasu honetan Euskal Herrian. 80.ko hamarkadaren hasieratik gertu, oraindik taldearen pentsamolde aldaketa urrun aurkitzen zen.

Beraz, pegatinaren elementu guztiak marko gorri baten barrenean aurkitzen dira. Baita ere, azaltzen den zirkulu gorria JARRAI-ren logotipoa agertzen da nahiz

eta oso ondo ez ezberdindu. Goiko aldean, eta letra larriz SOLDADUSKA ageri da eta beheko aldean JARRAI-ren hitza, ondoan «gure herrian, gure herriarentzat», agertuz.

Kolorea

Tonuei dagokionean, pertsona txuri beltzean ageri da, honen erabilera hoztasuna edota seriotasuna adieraz ditzake. Azken batean, kontuan izanda irudiaren esanahia eta koloreak, lotura erraza egin daiteke biolentzia, gerra eta gatazka armatuekin. Bestelako kolorea, gorria, bai, marko laukizuzena, logotipoa, esaldia eta «JARRAI» hitzetan aurkitzen ditugu. Kasu honetan bizitasuna eta indarra lortzeko intentzioarekin.

Mezua

«Soldaduska» hitza kartelaren erdian eta goiko aldean ageri da, erabili den tipografia serifarik gabekoa honek irakurketa errazten du. Bestetik, «gure herrian, gure herriarentzat», esaldian argi eta garbi erakusten du, Euskal Herrian soldaduska egitearen aldekoak direla, baina modu ez zuzen batean Espainiar zerbitzuaren kontra adieraziz. JARRAI hitzaren berezitasuna ez da horrenbeste helarazten duen mezuagatik baizik eta erabiltzen den tipografia mota, euskal abertzaletasun eta Euskal Herriko ikur identitario bezala hartuz. Honako tipografia, normalean arte herrikoiekin lotu da, bereziki Gerra Zibilaren amaieratik tipografia hau euskal nazionalismoak erabili du, hizkuntza identitate nazionalarekin lotzeko intentzioarekin (De Pablo et al., 2012, or. 610).

5.1.2. Soldaduska honen aurka

Arloa eta funtzioa

1988.urtean eginiko kartel hau, Espainiar soldaduskaren aurka azaleratzen da. Kointzidituz, estatu mailan eta Euskal Herrian, intsumisioa betetzearen estrategiararen onartzearekin. Oraindik, KAS eta Ezker Abertzaleak «trantsizio» moduko batean aurkitzen ziren, intsumisioa eta eragozpenaren kontuan.

Deskribapena

Kartela ikusita, lehen plano batean mutiko baten atzealdea ageri da, eskua gorantz estuturik. Pertsona honi jarraikiz aurretik jende gehiago duela agertzen da, hau lortzeko ageri diren pertsonak geroz eta txikiagoak eta zehaztasun gutxiagorekin egitean lortzen da. Hauek aurrean daukaten taldearen aurka doazela irudikatuz. Bigarren talde hau, tonu gorri ezberdinetan islatuz, honakoak; elizgizonak, Guardia Zibilak, Franko bera... frankismo uneko autoritateak azalduz. Aintzat hartu-

Irudia. 7 Soldaduska. Gure herrian, gure herriarentzat 1982 (De Nicolas et al., 2, 2018).

rik, soldaduskaren aurka joateko arrazoietakako bat, frankismoak ordezkatzeko zituen balore, tradizional eta patriarkalak izanda, haiengatik aldentzea zuten helburu. Honen gainean, KAS alternatiba hitzak azalduz kartelaren zati handia okupatuz, bestalde, letra txikiagoan *Soldaduzka honen aurka* letrak jarri.

Frankismo garaiko pertsonaiak irudikatzea, oraindik frankismo garaian jarraitzearen sentsazioa ematen du, honakoak argazkiaren bitartez islatzea, errealitatea modu fidelean adieraztea da, zehaztuz zeren kontra joaten diren, estatikotasuna eta zehaztasuna helaraziz. Aldiz, bestelako taldean, pertsonak marrazkien bidez azaltzea, modu dinamikoan, zehaztugabeagoa eta errealismo maila askoz ere baxuagoan, herriaren aniztasuna eta bizitasuna irudikatzen du.

Kolorea

Kasu honetan hiru kolore bereizgarri identifikatu ditzakegu, alde batetik gorria, bi zentzu eduki ahal ditu, lehen planoan ageri den neska/mutilaren jertsea; bizitasuna, iraultza, indarra, arriskua, haserre... irudikatzen duela antzetz dezakegu, honekin batera KAS hitzak, esanahi berbera hartuz. Kontrako zentzua, autoritateak islatzean, honakoan gorria kontrako esanahia erakusten ditu, nire ustez, odola edota heriotza (haiek eragin dituztenak) bezala interpretatuz. Bi elementu hauetan kolore berdinak erabili arren esanahia erabat ezberdina izanda. Hori bai, ikuslea ez uniformedunen aldean lekukotuz, mugimendu sozialaren parte kokatuz.

Bestelako bi kolore, morea eta berdea dira, kontuan izanda defendatzen zuten abertzaletasuna agertzen den, jertse gorria, txano eta beste jertse berdea eta zapi txuria, ikurrinaren koloreei erreferentzia egin zitekeen. Bestetik, morea uneko mugimendu feministarekin lotu daiteke kontuan izanda bestelako mugimenduekin elkarren arteko erlazioak ematen zirela eta honakoa gorakadan aurkitzen zela.

Mezua

«Soldaduzka honen aurka. KAS alternatiba», JARRAI-k eta Ezker Abertzaleak 80-90.eko hamarkadan Espainiar ejertzitoan soldaduzka egitearen kontra azaldu ziren, kontuan izanda Kakitzak edota KEM-MOC presentzia nabarmena izan zuen taldea dela. Bereziki, biolentzia eta bestelako soldaduzka bultatzen zituzten. Gorripatzekoa da, «Alternatiba» hitzak, 1976ko abuztuan, KAS alternatiba aurkeztu zen, hego Euskadin aurrera eramane beharreko pausuak zehaztuz zeinetan, frankismo-

Irudia 8 Soldaduzka honen aurka, 1988 (Ubierna 3, 1997).

tik, osotasunezko demokrazia lortzeko gutxieneko behar batzuk eskatzen zituzten, honakoa, KAS (EHAS, ETA-pm), LAB eta LAK-ek sinatu zuten. Armen gaiari erreparatuz, zehazten zen Espainiar inperialismoa, indar politikoek edota euskal burgesia, ez bazuten modu inposatzaile batean jokatzeko, erakundearen beharrak betetzen jarraituko zituzten, baina ekintza armatua etenez (López & Jiménez de Aberasturi, 1989, or. 332-335). Bestetik, armadak edukiko zuen paperaren inguruan defentsa indarren auzia Euskal Gobernuaren eskuetan egon beharko zen, kuartelak Euskadin aurkituz (Egaña, 1997), hau baita lehen aipaturiko berrian JARRAI-ren aldaketa azaltzen zenean agertzen da.

Lanaren estiloa

Bereziki, tentsioa, seriotasuna, momentuko testuinguruaren polarizazioaren isla da. Bi postura ikus ditzakegu, lurralde zehatz batean eta zerbaiten kontra, adierazkortasuna, probokazioa eta jendearen pentsamoldean eragiteko asmoarekin.

5.1.3. *¡¡Desmontales la guerra!! Intsumisioa!*

Arloa eta funtzioa

«¡¡Desmóntales la guerra!! Intsumisioa» 1990. urtean eginikoa da, Golfoko gerraren testuinguruan, ez da kasualitatea gerra honen kontra azaltzea, aintzat hartuta gerra honetan Nazio Batuen erakundeak buruzagitza zuela. Gainera, data horretarako Ezker Abertzalearen joera aldaketarekin kointziditzen du. Kasu honetan, Intsumisioa bultzatzen dute baina gerrakiko, pentsamendu aldaketa erakutsiz, bestelako karteekin alderatuz erabat ezberdina izanik. Nahiz eta gertakizun honen testuinguruan sakonki ez sartu, kontuan izan behar dugu, urte horietan Kuwait eta Iraken burutzen ari zen eskala belikoaren handitzeak, sozialki honekiko giro ezkorra garatu zuen.

Deskribapena

Azkenengo kartel hau, besteak baina askoz ere konplexutasun handiagoa erakusten du, elementuei dagokionean. Ikuspuntu bezala kartel gehiena okupatzen duen espazioa, soldadu bat da, honakoa ebakitzekoa izango balitz. Ebakitzeko honen ondoan, bi guraize ageri zaizkigu irudikatuz «nondik» moztu behar den. Gainera, mozteko lerroak, soldaduaren lepotik eta aurpegitik pasatzen dira, honakoa «akatzeko» edo «hiltzeko», ongi adieraziz zeren kontra doazen. Are gehiago, soldadu hau ez da edozein herritakoa Espainiarra dela irudikatu dute eta

Irudia 9 ¡¡Desmóntales la guerra!! Intsumisioa, 1990 (Ubierna 3, 1997).

kaskoan daraman bandera espainola marratuz, nahiz eta nazioarteko gerra batekin kointzidituz, bereziki adierazten dute zein herrialdearen kontra dauden.

Azkeneko hau, KEM bezalako taldeak ez zuen horrela irudikatuko kontuan izanda haren pentsamoldea. Gainera, soldaduaren ezkerreko aldean pospolo bat agertzeak, jakinda haren funtzioa sua egitea dela, beste aldean jarraitu beharrekoak txertatuz.

Bestetik, goiko aldean mezua adierazten denean letra handiz fondo beltz baten gainean ageri dira, honakoa bigarren ikuspuntu bat izanez eta behean intsumisioa jarritz. Baita ere, ez da asko ikusten baina *gerraren aurka*, mezua «kamufflatuta» edo gutxi bereizteko nahiarekin azaltzen zaigu. Azkenik, kartel guztietan bezala JARRAI hitza ageri da beheko aldean.

Kolorea

Kartelean lantzen diren koloreak, soldaduaren elementuan, uniformeek koloreak erabili dituzte. Esanguratsua da, horiaren erabilera, lanean zehar aipatu den bezala horia intsumisioa orokorrean eta bereziki KEM-MOC-ek erabili izan du bai marrazki eta hitzetan, kasu honetan *¡¡Desmóntales la guerra!!* mezua kolore honekin agertzea, haren pentsamolde aldaketa adieraz ditzake. Kolore berdinean, fondo txuriaren gainetik presentzia areagotzeko jarraibideak irudikatu dituzte. Aldiz, beheko mezua, gorritz ageri da, militarren gama kromatikoarekin apurtuz, indarra eta intentsitatea adieraziz.

Mezua

¡¡Desmóntales la guerra!! gerren aurkako mezu orokorra da, soldadua irudikatzea desmuntatu beharreko elementua bezala. Azken batean, soldadurik gabe, ezin gerra egin. Tipografia aldetik, ikusten da nola letra zuzena eta bertikaltasunerako joera bat adierazten duen.

Aldiz, «INTSUMISIOA», hitzaren lehengo hizkia «I» goiko hitzaren itxura mantentzen du, baina hurrengo letretan ingerada geroz eta difuminatuagoa azaltzen da. Gainera, letren tamaina eta kokapena aldatuz, goiko mezuaren estetikarekin apurtuz. Honako mezua, erantzun bezala hartu genezake, arazoari erantzun bezala.

Azkenik, *gerraren aurka* esaldia agertzen da, beltzean arreta deitu ez nahian ageri da, honakoa propos egitearen intentzioarekin egina izan zitezkeen.

6. Kartelen garrantziaz

Ikusi denez kartelen erabilera analisirako iturri bezala tokiko ikonografiaren garatzea hautematea ahalbidetzen du. Honakoa Maite Garbayok garaturiko kontzeptuan zeinetan lurralde eta testuinguru jakin batean garatzen den estilo, estetika edo ikonografiari erreferentzia egiten dio (Garbayo, 2021, or. 14). Garaturiko ikonografia honi esker, Vischerrek adierazi zuen bezala, erabilitako sinboloak daukaten esanahia baino askoz ere haratago doa (Losoggio, 2020, or. 116). Karteletan islatutako elementu horiek balio-transmisore gisa funtzionatzen baitute (Geertz, 1988, or. 91). Gainera, talde kultural zein politikoez ez dute beren joera elemen-

tu bisualen bidez bakarrik islatzen, baizik eta ikonografiaren bitartez konfrontazio politikorako espazioak eraikiz (Hunt, 1984, or. 53). Horregatik, sinbolo eta elementu artistikoen garapena garrantzizkoa izan da talde-identitateen eratzea aurrera egiteko. Balio horiek beren subjektuetan islatuz, gizarte-talde bateko parte izanik (Durheim, 1993).

Ondorioak

Aztertutako kartelak ikusita argi geratzen da, haien arteko elementu amankomunak eta ezberdinak aurkitzen direla. Orokorrean, hautaturiko karteletan pertsonifikazio eta errealismoa nahiko nabaria da, hau da erabilitako elementuak zer diren identifikatzeko erraz suertatzen da.

Modu orokor batean, aztertutako kartelgintzan oso argia da nola Kakitzaten kasuan kartelak askoz ere metaforikoagoak direla eta originaltasun maila askoz ere handiagoa daukatela. Aldiz, KEM-MOC-ekoak sinpleagoak dira, bai kolore kantitatearen aldetik eta originaltasunari dagokionean. Eta Ezker Abertzalekoak baita Kakitzaten antzekoak direla esan genezake, baina hauek ez dituzte hainbeste metafora erabiltzen, baizik eta askoz ere zuzenagoak dira. Honakoa izan zitekeen talde bakoitzak zeukan aurrekontuagatik, azken batean geroz eta kolore gehiago eduki geroz eta garestiago.

Koloreari dagokionean, hemen ezberdintasunak nabariagoak dira talde ezberdinen artean. Talde bakoitzak kolore batekin identifikatu beharko bagenu, KEM-MOC horiarekin izango zela argi dago, azken baten taldearen kolore identifikagarria suertatzen da, bai hautaturiko bi karteletan erabiltzen delako modu zuzen batean. Aldiz, plantearen kartelean ez da erabiltzen baina azken hau berezia delako. Eta aurretik azaldutako arrazoiengatik kolore deigarri hau erabiltzean lehen mugimendua izan zen, haren ikur bilakatuz.

Kontrako tokian Ezker Abertzalearen kasuan gorria kartel guztietan erabiltzen du modu deigarri eta sinboliko batean. Haren atalean azaldu den bezala gorria, bizitasuna, indarra eta abar irudikatzeko erabil daitekeelako. Eta kontuan izanda haren joera, bereziki borroka armatua, ejerzituen auzia eta zein elementuetan erabiltzen duen, haren kolorea dela esan genezake.

Azkenik, Kakitzaten kasua ez nuke hain argi izango, hautaturiko kartelen artean aurkitzen diren kolore amankomunak espainiar bandera osatzen duten koloreak izango zirelako.

Elementu ikonografikoei dagokionean ikusten da nola elementu nagusi batzuk aurkitzen ditugun, amankomunekoak edo berezkoak direnak. Erabiltzen dituzten elementuenetarikoa bat, soldadua edo ejerzituen irudikapena da, hautaturiko kartelak ikusita hiru taldeetan ageri den elementua izanda. Lehenengo kasuan KEM-eko lehenengo kartelean soldadua kartzelaren parekotzat jotzen dute, baita ere, hirugarren kartelean zeinetan kasu honetan dinosauroaren antza dauka, ejerzitua zerbait atzerakoiaren sentsazioa emateko. Hori bai, kontuan izan behar dugu edozein motatako ejerzituren kontra joaten direla. Kakitzaten kasuan soilik lehenengo irudian

ageri da soldadua behin eta berriz errepikaturik espainiar banderaren gainean, argi utziz espainiar ejerzituaren kontrakoak direla. Azkenik, Ezker Abertzalearen kasuan ejerzitua hiru karteletan ageri da, orokorrean oso ohikoa da haren erabilera. Segun eta zein izan transmititu nahi den ideia, militarra edo ejerzituaren irudia zentzu ezberdina izango du, lehenengoan espainiar ejerzituaren kontra joanez baina, Euskal Herriar armada propioa eratzearen aldekoa. Bigarrenean, lehenengoaren antzeko moduan, Espainiar soldaduskaren aurka azaltzen da, baina KAS alternatiba bultzatua izan dela aintzat harturik, Euskadik armadaren kompetentzia hartzearen beharra defendatzen dute eta hirugarrenean, ejerzitu ororen kontra azalduz.

Beste elementu garrantzitsu bat, kaskoaren erabilera izango zen, hiru taldeek erabiltzen dute, bereziki MOC-en kasuan bere logotipoan erabiliz, ez da bakarra, baita ere, MILI KK, Kakitzat... haren logotipoetan erabili zuten. Kaskoaren elementua oso modu adierazkorra da bai milia, ejerzitua eta den delako gutzia irudikatzen, azken batean oso elementu bereizgarria da. Bai, Kakitzaten logotipoan eta KEM-en bigarren kartelean eta logotipoan barnean irudikatzen duten elementua kaskotik atera nahian edo horren gainean zerbait berria eraikitzearen itxura emanez.

Baita ere, fusila edo armen erabilera oso esanguratsua izan daiteke kontuan izanda nola islatzen den. Esaterako, MOC-KEM-en kasuan haren izaera kontuan hartuz bigarren kartelean fusila puskaturik ageri da. Alde batetik edozein motatako indar armatuen kontra daudela erakutsiz eta bestetik, WRI-ren logotipoa baita, haren izaera internazionala azalduz. Bestetik, Ezker Abertzalearen kasuan bigarren kartelean ikusten da nola arma osorik dagoela eta talde honen bestelako karteletan ere lanean aipatu direnak aparte (De Nicolas *et al.*, 2018, 128.or), armenganako jarrera baikorra adieraziz.

Lorea gai honen ikonografiaren barnean oso erabilia izan da bereziki KEM-MOC-en kasuan. Honen esanahia naturarekiko lotura eta bizia edo belaunaldi berriekin lotu daiteke. Azkenean, landareak bizitza eta naturarekin lotura daukate. Kakitzaten kasuan hirugarren kartelean eguzki-lorea erabiltzen dutela ageri da, honen erabilera KEM-ekin alderatuz haren izaera euskalduna goraiatzeko izan daiteke. Honekin lotuta kaskoaren barnean Gernikako koadroko pertsonaia erabiltzea, taldearen euskaldun izaerarekin lotuz.

Bestelako metafora ikonografikoa ardia eta artaldearen erabilera izango zen, oso erabilia izan dena talde askorengatik (Ubierna, 1997, 149.or), esaterako, KEM-MOC-ek edota Kakitzaten bigarren kartelean. Elementu honen erabilera obedientzia eta soldadua irudikatzen nahiarekin egiten da. Baita, lotura egin zitekeen pentsamendu kritikoaren faltarekin, ardiek azken batean lehenengo jarraitzen dutelako, modu metaforikoan ezer ez zalantzan jarri gabe.

Bestetik, guraizeen erabilera kasu honetan Kakitzat, oso mezu zuzenean erabili du Espainiar estatua eta militarrekin mozteko, baita Ezker Abertzalearen kasuan azkeneneko kartelean ebakigarria militarren antza duena mozteko guraizeen birtatez. Bietan Espainiar estatuaren bandera eta soldaduak agertuz.

Azkenik, eskua estutuaren erabilera, bai Ezker Abertzaleak eta Kakitzat erabili zuten, Ezker Abertzalearen kasuan oso izaera soziala eta iraultzailea emanez, aldiz Kakitzaten kasua positibotasun gehiagorekin ageri da hirugarren kartelean.

Tipografiari erreparatuz bereziki, bereizi nahi nuen *Intsumisioa* hitza idazterakoan tipografia, tamaina eta kokagune ezberdinak erabiliz, dinamismoa ematea lor-tu da. Hau kontrajartzen da ejerzitua, gerra edo haien inguruko kontuak aipatzen direnean letra zurruna, zuzena eta simetrikoa ageri da orokorrean.

Baita ere, ikusita mezuak Ezker Abertzalearen kasuan bereziki, oso mezu zuzenak erabiltzen dituzte eta orokorrean ikuslea haren parte izatea eragiten dute me-zuan integratuz. Honakoa baita ere, bestelako taldeetan agertzen da baina ez hain modu inplizituan.

Bereziki Ezker Abertzalearen kasuan mezu aldaketa sakona eman da, soldadus-karen alde agertetik kontra kokatzera. Ez hori bakarrik, baizik eta orokorrean ge-rren kontra azaltzea azkeneko kartelean ikusten den moduan, baina argi izanda ez direla mota guztietako gerren aurka azaltzen.

Ateratako beste ondorio bat, kontsultatutako iturrietan kartelen hautaketa egite-rako orduan, argi ikusten da nola normalean soilik eginiko urtea eta taldea jasotzen den, egilea kontua izan gabe. Kontuan izan behar dugu, kartelak taldearen izenean egiten zirela, azken batean, autoretzaren ezagutza mugimenduko pertsonen artean ezagutuz. Taldearen izenean egitearen kontu hau baita ere, erlazionaturik egon zi-tekeen kultura herrikoi eta ez instituzionala edota goi mailako kulturaren parte ez izateagatik. Azken batean aurkitzen ditugun kartel askok artistikoki onak dira baina jorrratzen dituzten gaiengatik eta goi mailako kultura horren parte ez direnez egileak garrantzia galtzen du bigarren maila batean geratuz.

Genero kontuari dagokionean, argi izan behar dugu orokorrean bai KEM eta Kakitzatek genero berdintasuna defendatzen zutela, baina kontu bat da nolakoa zen hura maila teorikoan eta gero beste bat praktikan. Beraz, horri erreparatuz, ikusten da nola kartzeleratzeak eman aurretik, nolabaiteko parekotasuna eman zela. Aldiz, intsumisioaren estrategia aurrera ateratzean, bereziki protagonismo gehiena gizo-nek hartzen dute, mugimenduaren bilakaeran maskulinizazio orokor bat emanez. Nahiz eta maskulinizazio bat egon lan honetarako hautatuak izan diren karteletan izan lehen urtetarikoak edota berriagoetan protagonista guztiek gizonetzkoen erreferentzia egiten diete. Aldiz, emakumeak modu zuzenean irudikatzen diren kartel gehienetan zeinetan antimilitarismoaren gaia jorrratzen den, talde feministek buru-turikoak dira.

Baita ere, KEIA-n aurkitzen diren testigantzetan emakumeen erreferentzia egi-ten zaionean amaren papera goraiatzeko da. Berdina gertatzen da AFOINA tal-deari erreferentzia egiten zaionean nahiz eta gizonen parte hartu. Modu honetan, testigantzen bideoetan emakumeen presentzia gutxi ageri zaigu, nahiz eta aipatu gizon zein emakume parte hartzen zutela. Modu berean Mabel Kañada (KEIN, art dig., 2019, Emakume intsumituak atalean) agertzen zen bideoan aipatzean hasieran

maskulinitate eredu berria proposatzen zuten gerora kartzelan Fernando Mendiola, Juan Kruz eta Gaizka Arangurenen (KEIN, art dig., 2019, Dispersioa estrategia anti errepresiboa atalean) testigantzan esaten dute nola aldizkari pornoen kontsumoa ematen zela. Modu honetan industria sustengatuz eta hasieratik defenditzen zituzten baloreekin kontraesankorra izanik.

Beraz esandakoa kontuan izanda, ikusten da nola momentuan egindako kartelak, uneko egoeraren isla diren, talde bakoitzaren berezitasunak agerian utziz. Aintzakotzat hartuz, lan honen analisia elementua kartelak izan diren, normalean hauetan soilik izaera artistikoekin lotzen ditugu, honetan erakutsi nahi izan da nola ikuspegi historiko eta sozial batetik aztertu izan ahal diren, haien arteko loturak erakutsiz eta ikerketa iturri bezala erabiliz.

OHARRAK

1. Mugimendu Sozial Berriak landu dituzte bestelako autoreak aurkitzen dugu aipatutakoak aparte: Ibarra (2020), Pascual (2015, 2019) edota Sampredo (2002).
2. Pepe Beunza eta hasierako kontzientzia eragozpen politikoa landu dute zenbait autorek esaterako; MOC (2002, or.49-53), Beorlegui (2009, or.166) edota Francisca eginiko errebisioa (Fernandez, 2009).
3. Eragozpen fiskala, Ogasun aitorpena egiterakoan ordaindu beharrekotik defentsako ministeritzara bideratuta egongo zen diru kantitate hura ez ordaintzea.
4. Aldarrikapen taulak deitzen zieten kartel moduko batean haien ideiak eta helburuak zerrendatzea, modu eskematiko batean jendearen artean ezagutzera emateko.
5. Goian aipatutakoaren arira, mugimenduen barnean eztabaida eman zen feminismoaren aldetik, zeinetan sektore batzuk emakumea milia eta ejerzitan integratzearen aldekoak izan ziren, «borrokan» genero berdintasuna lortu ahal izateko. Baina, testigantzetan Mariluz, haren ustez, ez zen beharrezkoa gizarteak buruturiko akats berdinak berriz egitea (KEIN, art dig., 2019, Emakume intsumituak atalean). Honen arira, MOC-ek argitaraturiko liburuan (2002, or.140) emakumea indar armatueta parte hartzearen inguruko ikuspuntua ageri da.
6. 80.ko hamarkadan eman ziren kartzelaratzeak zerikusi gehiago zeukaten burutzen zituzten ekintzen-gatik, honakoak panfletoak banatzea edota kartelak itsastea. *En legitima desobediencia*, liburuan aipatzen den moduan, ongi azaltzen da nola 1980ko mar-
txoan Bizkaiko udalerrri batean Daniel Gonzalez, ikastoletan panfletoak banatzen zegoelarik atxilotua izan zen eta haren akusazioa ejerzituarekiko irainak sustatzea leporatuz (MOC (ed.), 2002, or.106).
7. *El jueves*, aldizkarian *Historias de la puta mili*, atala egin zuten zeinetan horretan modu satirikoan milia-
ren inguruko kontuak lantzen zituzten. Atal honek, eragina izan zuen momentuko zineman, honakoa Tebeosfera, 2020an argitaraturiko artikuluan ikus daiteken moduan, *Las adaptaciones al cine la obra de Ivá: Makinavaja e historias de la puta mili* (Asión eta Lana, 2020).
8. Kakitzaten lehen pausuak Euskal Herrian autore hauek ikertu dute: Jesús (Casquete, 2001, or.42) edo Pedro (Oliver, 2019, or.116).
9. Honakoa baita, KEM-en eman zen.
10. Esaterako, 1996an Berriozarren Intsumiso eguna ospatzean «martxa» edo ibilbide moduko bat eginenez.
11. Ezker Abertzalea talde zabala izanda bestelako autore hauek ikertu dute: David Beorlegui (Beorlegui, 2009, 170.or), Jesús (Casquete, 2001, 30-57.or) (Casquete, 2010), Rafael (Leonisio, 2012) edo Iñigo (Bullaín, 2014).
12. ETA: Euskadi eta Askatasuna, ETA-pm: ETA político-militar, ETA m: ETA militar, EHAS: Euskal Herriko Alderdi Sozialista, LAIA: Langile Abertzale Iraultzaile Alderdia, LAK: Langile Abertzale Komiteak, LAB: Langile Abertzaleen Batzordea.

ERRENFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

- AJANGIZ, Rafael; MANZANOS, Cesar; PASCUAL, Jakue (1991): *Objetores, insumisos: la juventud vasca ante la mili y el ejército*. Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.
- ARRIAGA, Mikel (1997): *Y nosotros que éramos de HB: sociología de una heterodoxia abertzale*. Alegia: Ediciones Oria.
- BEORLEGUI, David (2009): «Los nuevos movimientos sociales en Euskal Herria: los movimientos ecologistas, pacifistas y antimilitaristas desde la transición hasta el cambio de siglo». *Sancho el sabio: Revista de cultura e investigación vasca*, (30). Or. 161-186.
- BEORLEGUI, J. Óscar (2012): *La insumisión en Navarra. Memoria para tiempos de desmemoria*. Pamplona/Iruña: Pamiela.
- BULLAÍN, Iñigo (2014): «Aproximación a la Violencia Política en el País Vasco y Perspectivas de una Justicia Restaurativa para Euskadi». *Oñati socio-legal series*, 4(3).
- CASTAÑOS, Jose Ramón (2010): «La autodeterminación vasca y la violencia política. La izquierda revolucionaria ante ETA». *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*, (112). Or. 31-40.
- CASQUETE, Jesús (2001): «Acción Colectiva y Sociedad de Movimientos». *El movimiento antimilitarista contemporáneo en el País Vasco-Navarro. Cuadernos Sociológicos Vascos*, 7. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- CHICO, Jose Manuel (2016ko otsailaren 1a): El PSOE del 'No a la OTAN' nos metió en prisión por negarnos a hacer la mili. (C. Tuya, Elkarrizketatzailea).
- DÍAZ, Diego (2012): «Rojos y abertzales: La metamorfosis de las izquierdas vascas en la transición». *III Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*. Universidad de La Rioja. Or. 291-300.
- DE NICOLAS, Iñaki; SALGADO, Pablo; UBIERNA, Javi (2018): *Pegatas de Euskal Herria 1980-1989 2*. Andoain: Euskal Memoria Fundazioa.
- DURKEHIM, Émile (1993): *Las formas elementales de la vida religiosa*. Madrid: Alianza.
- EGAÑA, Iñaki (1996): *Diccionario histórico-político de Euskal Herria* (Vol. 34). Tafalla: Txalaparta.
- ELIZONDO, Edurne (2011): *Ez dugu nahi. Intsumisioaren abotsak Euskal Herrian*. Tafalla: Txalaparta.
- ELZO, Javier; ARRIETA, Felix (2005): «Historia y sociología de los movimientos juveniles encuadrados en el MLNV». *Ayer*. Or. 173-197.
- FERNANDEZ, Francisca (2009): «Oliver Olmo, Pedro, La utopía insumisa de Pepe Beunza». Barcelona: Historia Actual Online. Or. 224-225.
- GARBAYO, Maite (2021): «Mujeres que cargan: Las artistas y las imágenes de maternidad en la guerra civil española». *Re-visiones*, (11).
- GEERTZ, Clifford (1988): *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa.
- HERMOSO DE MENDOZA, Ainara (2021): «Kontzientzia eragozpena eta intsumisioaren gizarte mugimendua Nafarroan, proposamen didaktikoa».
- HUNT, Lynn (1984): *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. Berkeley: University of California Press.
- LÓPEZ, Emilio; JIMÉNEZ DE ABERASTURI, Juan Carlos (1989): «KAS en agiria eta alternatiba / Manifiesto y alternativa del KAS». *Organizaciones, sindicatos y partidos políticos ante la transición: Euskadi 1976*. Donostia: Eusko Ikaskuntza. Or. 330-335.
- LOSIGGIO, Daniela (2020): «Aby Warburg y el pathos superviviente. De la psicología a la memoria social». Santiago: Aisthesis. Or. 103-121.

- MOC (ed.) (2002): *En legítima desobediencia: tres décadas de objeción, insumisión y antimilitarismo*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- IBARRA, Pedro; ZUBIAGA, Mario; BARCENA, Iñaki (1996): *Movimientos sociales y democracia en Euskadi. El discurso y la estructura de oportunidad política de la insumisión, el ecologismo y el pacifismo vascos*. Mientras Tanto. Or. 91-124.
- LEONISIO, Rafael (2012): «Izquierda abertzale: De la heterogeneidad al monolitismo». *Coetánea: III Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*. Universidad de La Rioja. Or. 377-388.
- OLIVER, Pedro (2019): «Lenguajes de paz. Las palabras clave del movimiento de objeción de conciencia e insumisión (y un ejemplo de territorialización: Navarra)». *Gerónimo de Uztariz* (35). Or. 101-136.
- (2021): *Ejertzitorik ez. No a los ejércitos: objeción de conciencia y lucha antimili en Navarra (1974-1989)*. Iruñea: Nafarroako Gobernu.
- (2021): «El movimiento de objeción de conciencia e insumisión en España (1971-2002)». *HIS-PANIA NOVA. Primera Revista de Historia Contemporánea on-line en castellano. Segunda Época*, (19), 353-388.
- ORDÁS, Carlos (2016): «Noviolencia, objeción de conciencia e insumisión en España, 1970-1990». *Pólis. Revista Latinoamericana*.
- (2019): «El Movimiento de Objeción de Conciencia en la década de 1980». *Ayer. Revista de Historia Contemporánea*, 116(4). Or. 277-303.
- PASCUAL, Jakue (2015): *Movimiento de Resistencia años 80 en Euskal Herria. Contexto, crisis y Punk*. Tafalla, Txalaparta.
- (2019): *Movimiento de Resistencia años 80 en Euskal Herria. Radios libres, fancines y gaztetxes*. Tafalla: Txalaparta.
- REAL DECRETO 247/2001, de 9 de marzo de 2001 por el que se adelanta la suspensión de la prestación del servicio militar. *Boletín Oficial del Estado*, 60, de 10 de marzo de 2001. <https://www.boe.es/boe/dias/2001/03/10/pdfs/A08974-08975.pdf>
- SAMPEDRO, Victor (2002): «Estrategias sociales de innovación política: el caso de la insumisión». *El reto de la participación: movimientos sociales y organizaciones: una panorámica comparativa*. Madrid: A. Machado Libros. Or. 211-238.
- SATRUSTEGI, Imanol (2021): «Beste mundu bat nahi genuen». *Nafarroako ezker iraultzailea, 1970-1979*. Nafarroa: Nafarroako Gobernu.
- UBIENA, Jabi (1997): *Euskal Herriko Kartelak, askatasunaren irudak 1980-1986, 2*. Tafalla: Txalaparta.
- (1997): *Euskal Herriko kartelak, askatasunaren irudak 1986-1990, 3*. Tafalla: Txalaparta.

ARTXIBATEGIAK

Archivo de la Objeción de Conciencia e Insumisión en Navarra. (2019). AFOINA
EMD Fundacion Sancho el Sabio Fundazioa: Intsumisioa

ALDIZKARIAK / HEMEROTEKA

CNT
Egin
Punto y Hora

RESUMEN

En la presente investigación, se ha realizado un análisis histórico-iconográfico de carteles producidos dentro del movimiento de Objeción de Conciencia e Insumisión en Euskal Herria entre 1980-1990. Tomando como eje los tres principales grupos que marcaron las tendencias en torno a este tema, como lo fueron: Kakitzat, KEM-MOC y JARRAI. Todo ello, con el fin de conectar el mensaje teórico político de cada grupo con el mensaje gráfico (el cartel) y a su vez, hacer ver las diferencias y similitudes que se dan entre los distintos grupos. De esta manera mostrando las distintas tendencias ideológicas, tanto como de pensamiento y planteamientos en torno al tema, de esta manera analizando, la diversidad que se da dentro de un territorio común, tomando los carteles como eje. A partir de los cuales, se observa cómo se da una iconografía común entre los distintos grupos, asimismo estableciendo diferenciaciones entre ellos.

PALABRAS CLAVE: análisis, carteles, Euskal Herria, Insumisión.

ABSTRACT

In this final degree project, has been carried out, a historical-iconographic analysis of posters produced within the movement of Conscientious Objection and Insubordination in Basque Country between 1980-1990. Taking the three main groups that set trends in this area. All this, in order to connect the theoretical political message of each group with the graphic message (poster). At the same time, show the differences and similarities between the different groups, which are: KEM-MOC, Kakitzat and JARRAI. In this way showing the different ideological tendencies as much as of thought and approaches around the subject. Showing the diversity that occurs within a common territory, taking the posters as the axis. From these, it can be seen how a common iconography is found among the different groups, also establishing differentiations between them.

KEY WORDS: analysis, Basque Country, insubordination, posters.

LABURPENA

Gradu amaierako lan honetarako, Kontzientzia Eragozpena eta Intsumisio mugimenduan ekoiztutako kartelen analisi historiko-ikonografikoa Euskal Herri mailan aztertu izan da. 1980tik 1990 hamarkadetara bitarte eman ziren hiru talde nagusiak ardatz bezala hartuz. Honakoa, talde bakoitzaren mezu grafikoa, (kartela) haren mezu teoriko-politikoarekin lotzeko asmoarekin, aldi berean, haien arteko ezberdintasunak eta parekotasunak adierazteko, taldeak; KEM-MOC, Kakitzat eta JARRAI izanik. Modu honetan gaiarekiko eman ziren ideologia eta pentsamendu joera ezberdinak agerian utziz, lurralde zehatz bateko aniztasuna erakutsiz, ardatza kartelak izanda. Beraz, taldeen arteko ikonografia amankomun bat ageri da, baina aldi berean taldeen arteko ezberdintasunen adierazle diren sinboloak eta ezaugarriak baita.

HITZ GAKOAK: analisia, Euskal Herria, intsumisioa, kartelak.